

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדש

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

זאת חנוכה תשב"ד

ענין חינוך בית המקדש

ומצב היראים בעת רדיפות היוונים

- שיטת הרמב"ם שמותר להדליק המנורה "בחוי" • חנוכה משה חנוכה שלמה וחנוכה בני חשמונאי • קביעת היום טוב על שם 'חנוכה' הבית • שמחת חנוכה ביהמ"ק דוחה שבת ויום כיפור • כח "העמידה" בעת צרה הוא ישועה היותר גדולה • תורה מתשת כח • חילוף לאוריינתא • בארים פקדו ה' • עובדא דריש לקיש ורבי יוחנן • כולכם מזומנין לחיי עולם הבא • בכל דור יש רק יחידי סגולה הרואים את האמת והם מצילים את הדור •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו
מאנטריאל קאנאדא
1-514-585-3040
קונטרס 82

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) 1-718-298-4641

(פון איידאפע 972-72-3333419)

צו הערן די תורה זאת חנוכה תשכ"ד

דרוקט: # → 4248 → 6 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

קלאָר (23 מינוט)

☆☆☆☆

זכות הקונטרס נתגדב

ע"י הרבני החסיד הנגיד המפואר

הר"ר וואַלף פריעדמאן שליט"א

אשר זכה ויזכה את הרבים, שגרם נחת רוח לרביה"ק זי"ע בהדפסת ספר על הגאולה ועה"ת
לרגל שמחת נישואי נכדו החתן חיים עוזר נ"י בן הר"ר משה יואל זוסמאן שליט"א

עב"ג הר"ר מענדל גאנץ שליט"א

ישלם ה' פעלו הטוב ויזכה לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציו בשיבה טובה דשנים ורעננים

זכות לימוד התורה דרבים וזכות רביה"ק זי"ע יגן שהזיווג יעלה יפה

ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, על דרך ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

ברכת מזל טוב

לכבוד הר"ר קלונימוס קלמן יאקאבאוויטש שליט"א

לרגל הולדת בנו למזל טוב והכנסתו לבריתו של אברהם אבינו

זכות רביה"ק זי"ע יגן שיזכה לגדלו ולחנכו לתורה ולחופה ולמעשים טובים ביחד עם כל יוצ"ח
ויראה נחת והצלחה בעמלו עם התלמידים ויתקיים בו כל הברכות האמורות בתורה למצדיקי הרבים

לע"נ הרה"ח המפואר ת"ח ובר אוריין, מחדש חידושים נפלאים, ירא שמים מרבים, איש אמונה וגריב לב

מוה"ר משה בן הרה"ח ר' אברהם ע"ה פערלמוטמער

תלמיד מובהק למהר"ם בריסק זצ"ל, ומחשובי תלמידי רביה"ק זי"ע

נפטר כ"ו כסלו תשנ"ט לפ"ק

תנצב"ה

KolSatmar.com

קושיות ודיוקים בנוסח הנרות הללו

א

הנרות הללו אנו מדליקין על הנסים ועל הנפלאות [ועל התשועות] ועל הנחמות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהניך הקדושים. וכל מצות שמונת ימי חנכה. הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותן בלבד, כדי להודות ולהלל לשמך הגדול על נסיה ועל נפלאותיה ועל ישועתה.

ב

קושיא א

מה צורך להזכיר שהנם היה דיוקא על ידי כהניך הקדושים

(א) קודם וואס זאגט מען הנרות הללו וכו' "על ידי כהניך הקדושים", וואס א נפקא מינה דורך וועמען.

ג

קושיא ב

וגם מהו הקישור מזה, אל מה שאומרים וכל מצות שמונת ימי חנכה

(ב) ווידעראום יש להבין דעם 'קישור' [של] על ידי כהניך הקדושים [עם] וכל מצות שמונת ימי חנכה.

ד

קושיא ג

להבין מה שמזכירים דוקא דין זה דאסור להשתמש לאורה, ומה שייך לזה עם הקודם

(ג) ווידעראום, ס'שטייט דערנאך הנרות הללו קודש הם [ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותן בלבד, והלא לכאורה] ס'איז דא 'אסאך הלכות' [בדיני נר חנוכה], וואס כאפט ער עפעס אן [דוקא] 'די הלכה, ער דערציילט מיר אז ס'איז אסור להשתמש לאורה. ס'איז א פלוגתא אין די גמרא (שבת דף כא) [דבר הונא ורב חסדא סוברים דמותר להשתמש לאורה, ורב יוחנן סוברים דאסור להשתמש לאורה].

מ'פירט אויס [במסקנא דאביי קיבל מה דאיתמר משמיה דרבי יוחנן כי] "אסור" [להשתמש לאורה, ועולה יפה לדינא מה שאומרים כאן] אין לנו רשות להשתמש בהם. דארף מען [אבער] פארשטיין וואס ער מיינט דא מיט דעם [שמזכירין זאת בנוסח הנרות הללו], למאי נפקא מינה וואס ער ברענגט צו 'גראד' [=דוקא] די הלכה, די איינע הלכה. און וואס פאר א 'קישור' האט דאס מיט דעם פזמון דא [של נוסח הנרות הללו, ועם אומרו וכל מצות שמונת ימי חנכה].

ה

קושיות ודיוקים בנוסח ועל הנסים

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. בשעמדה מלכות יון הרשעה [על עמך ישראל] להשביחם תורתך [ולהעבירם מחגי צדוק]. ואתה ברחמיך הרבים "עמדת להם בעת צרתם", [רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם. מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך. ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כך באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך. וקבעו שמונת ימי חנכה אלו, להודות ולהלל לשמך הגדול סלה].

קושיא ד

ההקדמה של עמדת להם בעת צרתם, הוא מיותר, דסני לומר ואתה ברחמיך הרבים רבת את ריבם וכו' (ד) דער בני יששכר (כסלו ד, אות סט-עג) פרעגט די קשיא, לכאורה וואָס איז די "הקדמה" [שמקדימין לומר] עמדת להם בעת צרתם. דער עיקר [איז וואָס] ער דערציילט דאָך די זאך וואָס זיי האָבן געוואָלט, להשפּיחם תּוֹרָתָךְ, און דער בורא כל עולמים האָט 'געהאַלפּן' [רבּתְּ אֶת רִיבָם דִּנְתָּ אֶת דִּינָם] נְקֻמָּתָ אֶת נְקֻמָּתָם. און דאָס איבעריגע, וואָס דאָרף ער מיר דערציילן [הקדמה כללית שעמד להם בעת צרתם], אודאי איז דער בורא כל עולמים עומד געווען [כדנשמע כבר מאמרו נקמת את נקמתם], וואָס איז דער 'עמדת' להם בעת צרתם.

1

קושיא ה

להבין אומרו גבורים ביד חלשים, כי הלא החשמונאים היו גבורים עצומים מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, איז דאָך אויכעט [קשה]. (ה) קודם גבורים ביד "חלשים", זיי זענען דאָך געווען [שטאַרק], לעולם זענען זיי [החשמונאים] דאָך געווען "גבורים", ווערט דאָך געברענגט (בספר יוסיפון פרק כ"כו, ועוד), יהודה המכבי [בן מתתיהו כהן גדול] איז געווען [גיבור עצום, און] זיי זענען געווען גבורים אַלע [בני מתתיהו].

2

קושיא ו

וכן יש להבין מה שאומרים רבים ביד "מעטים", כי הכלל ישראל גם כן היו עם רב, כמו שנאמר רבתי עם, ורבתי בנוים (1) [וכן מה שאומרים ורבים ביד "מעטים", אף דבזה יש לומר כן] 'ווייניגער' זענען זיי אפשר געווען. [אָבער באמת דאָס] ווייסט מען דאָך אויך נישט 'גענוי' [=פונקטליך, כמה היו אז האנשים מִישראל נגד אנשי היוונים], ס'איז דאָך געווען דער "כלל ישראל" איז דאָך געווען רבתי בגוים, רבתי עם (איכה א, א. ועיין איכ"ר פרשה א, ב. ובפסחים סד:). [ואם כן צריך ביאור אומרו שהיו רבים ביד מעטים. ומה רוצה להשמיענו בזה].

ח

קושיא ז

להבין אומרו טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, מהו הרבותא בזה כי הלא אין זה נגד הטבע. ואם כוונתו רק לספר שכן היה המעשה, גם כן קשה דבר ידוע ופשוט הוא שהיונים היו טמאים ורשעים, והכהנים הקדושים היו טהורים וצדיקים, ומה צורך לספר זאת. טמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים. (2) נו וואָס דערציילט ער מיר [זאת לרבותא, בתוך נוסח ההודאה]. מילא ס'קער צום נס [מה שנמסר] גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים [שזה היפוך הטבע, אָבער] טמאים ביד טהורים איז עפעס דער דרך הטבע פאַרקערט חלילה? [ואם להודיע שכן היה המעשה שנלחמו שם טמאים ורשעים עם טהורים וצדיקים], וואָס דאָרף מען [דאָס] אויסצורעכענען, מ'ווייסט דאָך דאָס [אז] מ'האָט געהאָט צו טון' מיט די "יונים", וואָס דאָרף ער 'דערציילן' אז די יונים זענען געווען טמאים און די אידן זענען געווען טהורים. [וכן באומרו] ורשעים ביד "צדיקים" רופט ער אָן די כהנים [בשם צדיקים], די הייליגע כהנים, [והלא דבר ידוע שהכהנים הקדושים היו צדיקים], וואָס 'דערציילט' ער דאָס.

ט

קושיא ח

בפורים אין מספרים בנוסח בימי קדמי ואקטור מה שעשו ישראל אח"כ, ומאי שנא בחנוכה שמספרים "ואחרי כן באו בניך" (ח) [און] וואָס איז דער יאָחרי כֵּן בָּאוּ בְּנֶיךָ וכו', [שמספרים] וואָס ס'איז געווען יעדנאָך. אויף דעם פרעגט מען אויכעט די קשיא, ביי פורים [בנוסח ההודאה] דערציילט ער נישט וואָס מ'האָט געטון דערנאָכדעם, [ומאי שנא בחנוכה] וואָס דערציילט ער וואָס מ'האָט געטון דערנאָכדעם.

[קושיא ט - מתוך הדרוש]

להבין מה שאומרים והדליקו נרות "בְּחִצְרוֹת" קדש, והלא המנורה הדליקו בפנים בהיכל, ולא בחוץ בהעזרה (ט) [והדליקו נרות "בְּחִצְרוֹת" קדש]. הקשו על הלשון "בְּחִצְרוֹת" קדש, כי הלא המנורה הדליקו בפנים בתוך ההיכל, ולא בחצר, ומה שייכות להדלקת המנורה עם החצר. ומה שתירץ החתם סופר על זה, הוא דחוק מאוד, כדיבאר להלן (אות כז-לד).

יא

קושיות ודיוקים בענין הנס דחנוכה

נאָר לאָמיר זען, כ'וועל צוקומען צום ענין [לבאר הקושיות הנ"ל, בהקדם לבאר עוד ענין הנס דנרות].

דער פני יהושע פרעגט דאָך די קשיא [למה נצרך הנס, והלא טומאה הותרה בציבור (ההמשך לקמן קושיא יא)].

קושיא י

יש להבין דבגמרא משמע דנקבע הוי"ט על נס דנרות, ובתפלה אנו אומרים והוא על המלחמות (י) כ'וועל צוקומען קודם [לבאר] דאָס גאַנצע נס, פון "נס חנוכה" [על איזה נס נקבע הוי"ט חנוכה].

אין די גמרא^א זעט אויס, [אז] ס'איז נקבע געוואָרן [הי"ט] וועגן די "נרות". און דאָ [באמירת על הנסים ואמירת הנרות הללו] זעט אויס [אז ס'איז נקבע] וועגן די [נצחון "מלחמה", 'אָגט' מען דאָך. דאָרף מען דאָך אַלעס פאַרשטיין [למה בגמרא אמרו והוא על הנרות, ובתפלה אנו אומרים על המלחמות].

יב

קושיא יא

קושיא הפני יהושע: למה נצרכו לנס דריבוי השמן, הלא טומאה הותרה בציבור, והוי יכולין להדליק בשמן טמא שהיה לרוב (יא) דער פני יהושע^ב פרעגט וועגן דאָס נס פון די "נרות" [למה היה צורך לזה], ס'איז דאָך טומאה הותרה בציבור, מאי כל הרעש הזה [שנעשה נס לצורך שמן טהור, והלא היו יכולין להדליק בשמן טמא שהיה להם לרוב].

^א בגמרא (שבת כא.): מאי חנוכה (פירשי' על איזה נס קבעו), דתנו רבנן (במגילת תענית, כדלהלן אות יח) בכ"ה בכסלו יומי חנוכה תמניא אינון וכו', שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן וכו' בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה.

^ב בפני יהושע (שבת כא., ד"ה שם מאי חנוכה): ולכאורה יש לתמוה, כל טורח הנס זה למה, דהא קיימא לן טומאה "הותרה" בציבור, והוי יכולין להדליק בשמן טמא. ובשלמא למאן דאמר "דחוייה" בציבור (פסחים עט.) ניחא הכא שפיר קצת, מה שאין כן למאן דאמר הותרה בציבור דאפילו הדורי לא מהדרין כדאיתא ביומא (י:), אם כן קשה טובא וכו'. - והיה נראה לי ליישב וכו' לענין שמן למנורה אפשר דלא שייך לומר טומאה הותרה בציבור,

יג

קושיא יב

קושיית הבית יוסף: הלא על יום אחד היה שמן, ואם כן לא היה נס רק ז' ימים, ולמה תקנו חנוכה ח' ימים

(יב) מילא [זה ידוע, וואס] דער בית יוסף (אורי"ח סימן תרע) פרעגט דאך, אויפ'ן 'ערשטן טאג' איז דאך געווען [שמן בהפך], ס'איז נאך 'זיבן' טאג געווען דאס 'נס'. ס'איז דאך ידוע די קשיא.

יד

קושיא יג

סתירת השאלות: שבמקום א' כתב שהיה השמן מספיק ליום אחד, ובמקום אחר כתב שלא היה מספיק אפילו ליום אחד (יג) נאך אז מ'איז מעיין אין שאילתות¹ [דרכ אחאי גאון], שטייט גאָר אויף 'אין פלאץ' אז לא היה בו [להדליק] "אפילו" יום אחד, [ולפי זה] קומט דאך אויס איז די גאנצע קשיא [של הבית יוסף] נישט קשה. נאך אויף אַן אַנדער פלאץ זאגט ער אַליין [כן] לא היה בו [להדליק] "אלא" יום אחד, [ולפי זה שפיר קשה קושיית הבית יוסף. ועכ"פ צריך ביאור ליישב הסתירה שבדברי השאלות עצמן].

טו

קושיא יד

(יד) וראוי לתת טעם על מנהג ישראל תורה שקורין ליום השמיני בשם זאת חנוכה.

(הביאור בדברי רבינו, באות כה)

טז

ישוב הקושיות בענין הנס חנוכה

הקדמה לישוב קושיא י' - יא - יב - יג

במגילת תענית: הו"מ נקבע על שם 'חנוכה' הבית והמזבח

(עד אחר אות כה)

מלבד מה שנתבטו המפרשים ליישב קושיית בית יוסף, נתחבטו עוד לכאור טעם קריאת שם "חנוכה", והר"ן כתב דהוא מלשון חנו כ"ה, ועל זה הקשו דהא אין שביחה ממלאכה בחנוכה, ונדרשו לפרש דקאי על המנוחה מן השונאים והמלחמה לאמיר זען. דא לכאורה איז דא נאך אַן ענין וואס מ'איז 'מתחבט' דערין [בהמפרשים, לרון בטעם שהיום טוב נקרא בשם "חנוכה"].

דער ר"ן (שבת כא:) פרעגט פארוואס הייסט דאס חנוכה, [ומפרש דהוא] על שם חנו כה, [ווייל] כ"ה [בכסלון] איז געווען די "חגיה".

פרעגן זיי די קשיא², [דלשון] "חגיה" גייט אַן אויף חגיה ממלאכה, [און] בעשיית מלאכה איז דאך עס נישט אסור [ימי חנוכה, ואם כן לדרך הר"ן] וואס הייסט [עס] עפעס "חנו כה" [על שם החגיה].

כיון דלאו עבודת מזבח היא, וקיימא לן נמי (יומא כד:) הדלקה לאו עבודה היא, אם כן לא הוי אלא "כמכשיר מצוה" שאינו דוחה את הטומאה. אלא דאי אפשר לומר כן, משום דבתורת כהנים פרשת אמור דריש להדיא להעלות נר תמיד אפילו בשבת אפילו בטומאה וכו'. (ועיי"ש מה שמתרץ דהוא להודיע להם חיבת המקום עליהם).

¹ בשאלות דרב אחאי גאון (פרשת וישלח שאילתא כו, דרשה לחנוכה ב"ה ברם צריך): דמחייבין לאדלוקי שרגא תמניא יומי, דההוא לוגא [פירוש פך קטן] דאישתכח בהיכלא, והוה ביה שעורא יומא חד, ואדליקו מיניה תמניא יומי, הלכך תקינו רבנן תמניא יומי לאדלוקי שרגא דחנוכה לפרסומי ניסא וכו'. - ושם בהמשך דבריו (ולקצת גירסאות הוא שאילתא כז) כתב: ומאי חנוכה וכו' ולא מצאו שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים.

² במהרש"א (חידושי אגדות שבת כא:): מאי חנוכה כו'. ופירש הר"ן כלומר חנו כה' כו' ע"ש. וקצת קשה מאי חגיגה שייך הכא, כיון דהותר בהן מלאכה ולא נתנו ליום טוב אלא להלל ולהודות. ונראה לפרש דנקרא חנוכה על שם "חנוכה המזבח", כדאמרינן בפרק רבי ישמעאל (ע"ז נב.) דבית חשמונאי גזרו אבני מזבח ששקצו אנשי

ענטפערן זיי^ה [לתרץ הכוונה בלשון "חננו", אַז ס'איז דאָס לשון פון "מנוחה" [מהמלחמה, ולא לשון שביטה ממלאכה, והכוונה כן] זיי האָבן געהאַט 'מנוחה' פון די שונאים. 'נייט' מען זיך [לייזב בדוחק].

יז

אמנם הוא פלא מה שנתחבטו בו, דהא במגילת תענית שהוא מקור הברייתא שבגמרא, שם מפורש ב' הדברים, הן הטעם שנקרא "חנוכה", והן הטעם שקבעו ח' ימים

נאָר די פלא איז, די 'ביידע' זאָכן, די שטייען אַרויס אין 'מקור' [בהברייתא עצמה שהוא מקור דברי הגמרא]. סיי דער נאָמען "חנוכה", און סיי די קשיא [פון בית יוסף] אַז דאָס נס איז געווען [נאָר] זיבן טאָג.

יח

המגילת תענית הקשה למה קבעו ח' ימים, ומוסיף עוד להקשות דהלא בחנוכה המשכן והנוצות בית ראשון לא עשו אלא שבעת ימים. ומתירן לפי שחינך הבית והמזבח נתעסקו בוה ח' ימים, לכן קבעו ח' ימים

אין מגילת תענית איז עס מבואר באַר היטב. און דער מקור פון דער גאַנצער זאָך [של הברייתא שבגמרא], איז דאָך אין מגילת תענית. די גמרא (שבת שם) ברענגט דאָך די ברייתא, פון מגילת תענית.

דער מגילת תענית' שטעלט אַראָפּ די ברייתא אַזוי ווי די גמרא ברענגט דאָ, מאי חנוכה, [ומפרש] ווייל דאָס נס איז געווען להדליק בו ח' ימים [וככל הלשון המובא בגמרא].

עו"ג לע"ז והוצרכו לבנות מזבח חדש, ולכן נקרא "חנוכה". ולא קאמר הכא "מאי חנוכה" אלא מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו "נרות". גם לפי מדרש ב"ר (תנחומא פקודי, ופסיקתא רבתי רפ"ו) שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסליו ולא חנכוהו עד ראש חודש ניסן, ושבו נולדו האבות, והקב"ה שילם לו בימי מתיתיו כו', היינו נמי שהיה כמ"ש ששילם לו להיות ביום חינוך המזבח ע"י מתיתיו ששקצו אנשי עו"ג מזבח הישן, עכ"ל מהרש"א. ועיין דברי יואל לחנוכה (אות פו) שהעיר שם כעין דבריו שבכאן, והעיר גם על המהרש"א שכתב כן מדנפשיה דהוא על שם חנוכה המזבח, ובאמת הרי זה מפורש להדיא במגילת תענית שהוא מקור דברי הגמרא. ועיין בב"ח (או"ח סימן תרע, ד) שכתב: וזה לשון מהרי"ל (הל' חנוכה אות יא) קבלה בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בשעה שנרות דולקים בחנוכה, ויש אומרים גם ביום הראשון וביום האחרון מנהג רבותינו נוהי נפש לאסור מלאכה עכ"ל [של מהרי"ל]. ונראה קצת ראייה מדקראו להו חנוכה לומר חנו בכ"ה דאי אין איסור כלל במלאכה מאי חנייה שייך כאן, דדוחק הוא לומר דרצה לומר חנייה ממלחמה, עכ"ל הב"ח.

י" כן כתב הלבוש (או"ח סימן תרע): וקראום חנוכה שתי תיבות חנו בכ"ה, ולשון חנו משמע שחנו מנסיעתם למלחמה מלשון וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ, ולא מלשון שביטה ממלאכה, ולכן מותרים הם במלאכה. - וכ"כ הפרי חדש (שם). והחיד"א בברכי יוסף (שם) השיג גם כן על דברי הב"ח וכתב: ודבריו מגומגמים, דכל הראשונים כתבו דחנוכה לרמוז שחנו כ"ה, ואין גם אחד שיאמר 'דאסור' במלאכה, או שנהגו 'האנשים', רק בפירוש אתמר 'דנשי נהיג', ולא מסתברא דמשום 'מנהג' נשים קרו ליה "חנוכה" וכו'. ומ"ש דדוחק לומר חנייה ממלחמה, אין זה דחוק כלל, ושייך טפי חנייה בנסע למלחמה וחנוה, כמ"ש הרב הלבוש והרב פרי חדש.

י' מגילת תענית נכתב זמן רב קודם חיבור המנחה, ושם נפרטו כל ימים טובים וכל ימי תענית שהיו אז לישראל. ובגמרא (שבת ג:) אמר ר' חנניה בן חזקיה [בן גרין] וסייעתו, שהיו מחבבין את הצרות. ופירש"י, מחבבין את הצרות, שנגאלין מהן, והנס חביב עליהן להזכירו לשבחיו של הקב"ה, וכותבין ימי הנס לעשותן יום טוב, כגון אלץ יומין דלא להתענאה בהון כו'. - וע"ע בגמרא (ר"ה יח:) בדחלקו אם אחר כך בטלה מגילת תענית, והיינו שלא נהגו עוד במנהגי הימים טובים והתענית שמפורטים שם, אבל לכולי עלמא בחנוכה ופורים ודאי לא בטלה. (ועיין באורך בביאור דברי הגמרא דר"ה, בדברי רבינו ליל ד' דחנוכה תש"י, ובדברי יואל אות צב).

י' במגילת תענית (פ"ט - ס"א): בעשרין וחמשה ביה, חנוכה יומין תמניא, דלא למספד. שכשנכנסו יוניס להיכל טמאו כל השמים שבהיכל, וכשבגבר יד בית השמונאי ונצחוהו, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן הגדול שלא נטמא, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעו שמונה ימים טובים.

ומה ראו לעשות חנוכה שמונה ימים, והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא שבעה ימים, שנאמר (צו ח, לג) ומקתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגו', ואומר (נשא ז, יב) ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגו', ובשביעי הקריב אפרים. וכן מצינו בחנוכה שעשה שלמה, שלא עשאה אלא שבעת ימים, שנאמר (דה"ב ז, ט) כִּי חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ עָשָׂה שְׁבַע יָמִים וְהָתֵג שְׁבַע יָמִים. ומה ראו לעשות חנוכה זו שמונה ימים. אלא בימי

[ואחר כך] פרעגט ער שוין דערויף די קשיא [של הבית יוסף], ולמה עשו ח' ימים חנוכה, פארוואס האָט מען געמאַכט ח' ימים, והלא חנוכה של 'משה' לא היה אלא שבעה ימים, וחנוכה של 'שלמה' לא היה אלא שבעה ימים? [ומתוך] אלא, זיי זענען געקומען אין בית המקדש ובנו מזבח וְשָׁדוּ בְסִיד וּתִיקְנוּ כְּלֵי שֶׁרֶת, והיו עוסקין בזה ח' ימים, ס'האָט געדויערט אַכט טאָג, איבערדעם זענען זיי ח' ימים. [עוד כאן דברי המגילת תענית].

יט

והרי לנו בדברי המגילת תענית טעם מפורש על מה שקבעו ח' ימים, וגם מוכח מדבריהם שהטעם שנקרא בשם "חנוכה" הוא על שם חינוך הבית והמזבח שעשו בימים ההם [ונמצא] זאָגט ער דאָךְ 'אָרויס בפירוש', אַז דער טעם פון די ח' ימים [איז] ווייל מ'האָט דאָ געהאַט צו 'אַרבעטן' דאָרטן אויף "אַכט טאָג", זאָגט ער אָרויס 'בפירוש'. און דער 'נאָמען' [חנוכה] 'זעט מען' אויכעט אַזוי, דער נאָמען 'זעט מען' אויכעט, פארוואס עפעס רופט מען עס "חנוכה", על שם ווייל דעמאָלטס איז געווען אַ "חנוכה" [=חנוכת הבית והמזבח]^ט.

כ

וכן מוכח מדברי הרמב"ן שחנוכת החשמונאים הוא דוגמת חנוכת המשכן בימי משה, ונתקיים בזה ההבטחה שהבטח הקב"ה לאהרן "לְגִדּוֹלָהּ מִזֶּה אֶתְּךָ מִתּוֹקֵן שֶׁאַתָּה מְדַלֵּק וּמְסִיב אֶת הַנֵּרוֹת וְהַנֵּרוֹת לְעוֹלָם קִיּוּמָם" דער רמב"ן זאָגט דאָךְ אַזוי אָרויס [שחנוכת בני חשמונאי הוא ענין חנוכת בית המקדש, דוגמת חנוכת המשכן בימי משה, דמביא שם לשון רש"י בשם המדרש] אַז די 'כהנים' [אהרן ושבטן] זיי האָבן געהאַט חלישות הדעת [שלא היה להם חלק בחנוכת הנשיאים בימי משה כמו שאר השבטים], האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט לְגִדּוֹלָהּ מִזֶּה אֶתְּךָ מִתּוֹקֵן [שאתה מדליק ומסיב את הנרות, און] די 'נרות' זענען אייביג קיים, [כן הוא במדרש וברש"י. וביאר הרמב"ן בשם מגילת סתרים לרב נסים גאון, דהכוונה] דאָס מיינט מען חנוכת חשמונאים, איבערדעם האָט ער געזאָגט [לגדולה מזו אתה מתוקן], ווייל דו וועסט האָבן "חנוכת חשמונאים".

מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל, ובנו את המזבח, וְשָׁדוּהוּ בְסִיד, וּתִיקְנוּ בו כְּלֵי שֶׁרֶת, והיו מתעסקין בו שמונה ימים.

^ח שהטעם של ח' ימים זה 'מפורש' שם להדיא, אבל מה שנקרא עבור זה בשם "חנוכה" אינו מפורש 'להדיא', רק 'ממשמעות' הדברים, וכדלהלן אות כא.

^ט וכן מפורש בפסיקתא רבתי (פ"ב) ובילקוט מלכים (רמז קפד), אמר רבי חנינא, בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ולא נתחנך עד אחד בניסן, ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקב"ה עָלֶי לְשַׁלֵּם לוֹ, מה שילם לו הקב"ה, חנוכת בית חשמונאי, עכ"ד. - וכן פירש רש"י (מגילה ל:): טעם שקורין בתורה חנוכה בפרשת הנשיאים. ועיין בטור ושו"ע (או"ח סימן תרפד). - וכן כתבו הפוסקים (הדרכי משה ורמ"א, או"ח סימן תרפ) בטעם הסעודות שעושין בחנוכה שהוא על שם חנוכת המזבח (ועיין במג"א שם ס"ק א).

^ב 'רמב"ן' (בהעלותך ח, ב): למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא, ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומסיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות וכו'. - אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דְּבַר אֶל אֶהְרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה, וחנוכה שקריה על שם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח, עכ"ל [במגילת סתרים]. - וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו, ו), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתיירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבות כל זמן שבת המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אֵל מִלֵּךְ פָּנֵי הַקְּנוּדָה יֵאָדְרוּ וכו'. והנה דבר ידוע שכשארין בית המקדש קיים והקרבות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נחגגת אף לאחר חורבן בגלותנו.

כא

ולפי זה יוצא לנו דהשם "חנוכה" הוא על שם חנוכת הבית המקדש, והוא גם טעם הח' ימים
זעט מען דאָך [מדברי המגילת תענית והרמב"ן] אַז דאָס איז אַ "חנוכה" אַזוי ווי די
אַלע "חנוכות" [המשכן והמקדש]. זעט מען [אַז] דעם נאָמען "חנוכה" [טעמען] ווייל ס'איז
געווען אַ "חנוכה", און די אַכט טאָג 'פרעגט' ער אַרויס 'בפירוש' [במגילת תענית למה
עשו ח' ימים]^א.

כב

ביאור דברי המגילת תענית בקושייתם

בפשטות משמע דהקושיא שהקשה במגילת תענית מה ראו לעשות ח' ימים, הוא ממש קושיית הבית יוסף
לכאורה זעט אויס, די 'קשיא' וואָס ער פרעגט [במגילת תענית] פאַרוואָס מ'מאַכט
אַכט טאָג, איז טאַקע דעם בית יוסף'ס קשיא.

כג

אלא שראיתי במפרשי המגילת תענית שלא רצו לפרש כן, דאם כן למה לו לסיים להקשות מחנוכת משה וחנוכת שלמה
שהיה רק ז' ימים, ולא סיים להקשות כהבית יוסף מהא דהגם דריבוי השמן לא הוצרך רק לו' ימים
נאָר איך האָב געזען דערויף, אַז די מפרשים [על המגילת תענית] פלאַגן זיך דאָרט,
זיי זענען מעיר [במהר"א הלוי ובתוס' חרשים שם], [דאם היה כוונת המגילת תענית להקשות כקושיית
הבית יוסף, אם כן] וואָס דען דאָרף ער אויספירן [דהקושיא הוא] ווייל 'חנוכת משה' איז
געווען זיבן טאָג, און 'דעס' איז געווען זיבן טאָג, די 'חנוכת שלמה'. לאַז ער זאָגן
פשוט ווייל דאָס נס [של ריבוי השמן לא הוצרך רק לשבעה ימים, כי ליום אחד היה מספיק השמן
שבפך, וכדברי הבית יוסף].

כד

אולם נראה דלעולם מה שהקשה המגילת תענית "ומה ראו לעשות ח' ימים", הכוונה בקושיית הב' דגם השמן לא היה רק ז'
ימים, אלא דלסברתו דמה שנקרא "חנוכה" הוא על שם חינוך המקדש, א"כ לא שייך להקשות בסתם למה עשו ח' ימים,
דהלא אפשר דבך נמשכו ימי 'שמחת' החינוך, ולזה הקדים להקשות עוד "והלא בחנוכת משה וחנוכת שלמה עשו רק ז'
ימים", וא"כ למה נימא דכאן עשו ח' ימים עבור שמחת החינוך, וגם דנרות הלא ג"כ לא היה ח' ימים. ועל זה מתרץ דלעולם
הוא בשביל חינוך המקדש, אלא שכך היה המעשה שנמשכה 'המלאכה' של תיקון ופינוי הבית למשך ח' ימים
נאָר דער אמת, דאָס איז נישט קיין קשיא. ווייל ווען נישט דעם וואָס ער גיט צי
צו דער קשיא אַז 'חנוכת משה' און 'חנוכת שלמה' איז געווען זיבן טאָג, איז נישט
קשה פון דאָס נס [שהיה רק שבעה ימים], פאַרוואָס, ווייל די "חנוכה" [חינוך המקדש] האָט
דאָך 'געדייערט' אַכט טעג [מאיהו טעם שיהיה, וממילא] מ'האָט דאָך סיי ווי סיי
געברויכט צו מאַכן אַכט טאָג. נאָר מ'האָט עס געמאַכט [שיתקיים ענין היר"ט דייקא] מיט
הדלקת הנרות, ווייל ס'איז געווען פריער אַ נס מיט די "נרות", האָבן זיי שוין
געמאַכט דעם אַכטן טאָג^ב אויך [באופן שידליקו נרות כמו בשאר ימים, אף שהיר"ט של יום זה
הוא בעיקר על שם החנוכת הבית, יען כי כך הוא קיום יו"ט זה. ועכ"פ לא קשה למה עשו ח' ימים].
איבערדעם זאָגט ער צו [להקשות מחנוכת משה ושלמה שהיו רק ז' ימים, ווייל] ווען נישט
דאָס, העסט דו גיווען געהאָט אַ תירוצ' [כנזכר, דכך היה שנמשכה שמחת החינוך לח' ימים],
אַבער [היצט אַז] 'חנוכת משה' איז דאָך אויך נאָר געווען "זיבן" טאָג, און 'דאָס' [חנוכת
שלמה] איז אויך נאָר געווען "זיבן" טאָג, נו פאַרוואָס דעמאָלטס מאַכט מען דאָס
"אַכט" טאָג. [דהלא ממה נפשך] וועגן "נס" [דנרות] איז דאָך [עס] נאָר געווען "זיבן" טאָג.

^א משא"כ הא דזהו הטעם דשם חנוכה לא איתמר במגילת תענית להדיא, אבל כן משמע ומוכח שם.

^ב פירוש יום הנוסף למספר ז' ימים, והיינו יום ראשון שהיה מספיק השמן שבפך.

און די "חנוכה" איז דאך אויך נאָר געווען "זיבן" טאָג [ומהו הטעם לומר שבכאן נמשכה שמחת החינוך לח' ימים].

אויף דעם ענטפערט ער, ניין, ווייל מ'האָט געהאַט צו "אַרבעטן" אַכט טאָג [לגמור כל התיקונים, וכל הפינוי וטהרה שבמקדש], און "די" "אַכט" טאָג קערן צו דער 'חנוכה' [חינוך המקדש], פון כ"ה אָן [שהוא יום ראשון] האָבן זיי [שוין] 'מחנך' געווען דעם בית המקדש [עד יום השמיני דחנוכה. ועל כן אף שהנס דנרות עדיין לא היה ביום הראשון, מכל מקום קבעו גם יום כ"ה ליו"ט משום חנוכת המקדש].

כה

ישוב קושיא יד

מעם שנקרא יום שמיני "זאת חנוכה"

לדרכינו שהשם "חנוכה" הוא על שם חנוכת המזבח, אם כן הרי עיקר שם זה הוא רק ביום "השמיני" שאז היה תשלום וגמר המלאכה לתיקון המזבח וכל המקדש

קען אפשר זיין [בטעם שנקרא יום שמיני "זאת חנוכה", ווייל] דער אמת, א 'חנוכה' [זמנה בהגמרה]. 'חנוכת משה' און 'חנוכת שלמה' איז געווען ווען ס'איז געווען אינגאנצן "פאַרטיג", דאָס 'בית המקדש' [בימי שלמה] איז געווען פאַרטיג, דאָס 'משכן' [בימי משה] איז געווען פאַרטיג, און אויפגעשטעלט.

קומט אויס איז דער עיקר "חנוכה" [שבימי החשמונאים] דער 'לעצטער' טאָג, [ווייל] דעמאָלטס איז מען דאָך "פאַרטיג" געווען, [והיה ראוי לקרוא רק יום השמיני בשם "חנוכה"]. נאָר ווייל 'דער' טאָג האָט שוין געדאַרפט הייסן "חנוכה"²⁷, [לכן אגב זה] רופט מען שוין אָן [אויך] די אַלע [אַנדערע] זיבן טאָג [בשם "חנוכה"], די אַלע "אַכט" טאָג רופט מען אַזוי.

[וממילא] איבערדעם הייסט דאָס "זאת חנוכה", ווייל דער נאָמען "חנוכה" [של כל הימים] שטאַמט פון "דעם" טאָג, פונעם אַכטן טאָג. ווייל אין די אַנדערע טעג איז דאָך געווען [בעיקר] נאָר אויף די נרות, העט מען עס נישט גיווען געדאַרפט אָנצורופן אַזוי [בשם] "חנוכה", נאָר ווייל 'דעם' איז געווען [יום שמיני היה עיקרו על שם חנוכת הבית], איבערדעם דאָרף מען אָנרופן "חנוכה" [גם לשאר הימים].

כו

עוד הקדמה לישוב קושיא י - יא - יב - יג

בחנוכת הבית יש מצוה להרבות בהדלקת נרות

(עוד אחר אות מד)

[קושיא ט]

המפרשים הקשו על מה שאומרים וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחִצְרוֹת" קִדְּשָׁה, דהלא המנורה הודלקה בפנים ולא בחצר

איך האָב נאָר געקלערט נאָך [לבאר עוד קושיא שלא הזכרת לעיל].

ס'איז דאָ אַ גרויסע קשיא, [על הלשון] וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחִצְרוֹת" קִדְּשָׁה, אויף דעם פרעגן דאָך די מפרשים ווי קומט עפעס [שדיליקו הנרות] אין "הויף", ס'שטייט דאָך [תצוה כז, כא. אמור כד, ג] די מנורה האָט מען געצינדן [און] איז דאָך געווען אין "היכל", [ומהו] בְּחִצְרוֹת.

²⁷ ועיין בחינה כזו וכיוצא, בדברי רבינו בליל זאת חנוכה תשכ"ז (נדפס בחידו"ת לימים נוראים סוכות וחנוכה, עמוד לד), ובדברי יואל (לחנוכה אות קטז ד"ה ולפי"ז, אות קכ בסופו, אות קכג ד"ה ולדרכינו, אות קעו ד"ה והנה כבר, וע"ע באורך באות קעז).

כז

תירוץ החתם סופר - על קושיא יד

לשיטת הרמב"ם הדלקת מנורה כשירה גם בחוץ בהעזרה, ולפי שאז היתה עדיין מלאה גלולים בפנים, הדליקו המנורה בחוץ
 ער דער חתם סופר^י וויל זאָגן [לתרץ זאת], ער זאָגט, ווייל לויטן שיטת הרמב"ם
 (ביאת המקדש ט, ז) אַז מ'מעג 'אַנצינדן' די מנורה "בחוץ", און 'צוריק טראָגן' [למקומו
 בהיכל] נאָכ'ן צינדן. זאָגט ער [החתם סופר], ממילא קאָן זיין, זיי [החשמונאים] האָבן נישט
 געוואָלט צינדן אין "היכל", [ווייל] ס'איז געווען נאָך מלאָה גלולים געווען [ממה
 שהכניסו שם היונים בעת ממשלתם, ולכן] האָבן זיי געצינדן "אינדרויסן" [בתוך החצר].

ובזה מיישב החתם סופר גם קושיא בית יוסף, דרך על הדלקה בפנים היה השמן מספיק ליום אחד,
 אבל בחוץ שהוא מקום נשיבת הרוח שם צריך שמן יותר, ונמצא שגם בלילה הראשונה מה שדלקה כל הלילה היה בנם
 [און] מיט דעם פאַרענטפערט ער 'די' קשיא [של הבית יוסף] אויך, פאַרוואָס דעם
 ערשטן טאָג איז געווען אַ נס. ווייל 'אינדרויסן' וואו ס'איז שְׁלֵטָא זִיקָא^{טו} [=שנושב שם
 הרוח] ברויך מען 'מער' [שמן] האָבן, ווי 'אינעווייניג'. אַז ס'בלאָזט [א ווינט] ווען
 ס'ברענט, 'גייט אויף' מער [שמן]. און ווען זיי האָבן אָנגעגרייט אַ פֿך אויף איין טאָג,
 האָבן זיי געהאַט אָנגעגרייט אויף 'אינעווייניג' אין "היכל", דאָרט בלאָזט נישט קיין
 ווינט [נועל כן לשם היה מספיק ליום אחד. אבל למעשה הדליקו בחוץ במקום הרוח ששם לא היה
 מספיק אפילו ליום א' רק בדרך נס, ונמצא שהיה נס גם ביום ראשון].

כח

מה שקשה על תירוץ החתם סופר (עד אחר אות לב)

נאָר וואָס דען, דאָס גאַנצע איז אַ דבר פלא, [לומר] אַז מ'האַט געצינדן גאָר
 'אינדרויסן'^{טז}.

כט

[א] מה שכתב שעדיין היה המקדש מלאה גלולים בשעה שחינכו העבודה, אין מקור לזה, ולא משמע כן. ואדרבה
 בנוסח התורה אומרים תחלה ופינו היכל וטהרו מקדשך, ורק אח"כ הדליקו נרות בחצרות קדשך. ואף אם היתה
 שם גלולים, פשיטא שתכף ומיד היו משליכין אותן לחוץ, מרם שהיו עושין שום דבר
 [קודם] ס'זעט נישט אויס [אַז] ס'איז נאָך געווען גלולים [בשעה שחינכו העבודה בליל
 כ"ה כסלו].

^י בדורות חתם סופר (חלק א, טז): והדליקו נרות בחצרות קדשך וכו'. בספר זרע יעקב (שבת כא: ד"ה ומדי דברי)
 הקשה מאי טעמא שביק לשון 'היכל ודביר' שהזכיר תחלה, ואמר והדליקו נרות 'בחצרות' קדשך, הלא הנרות
 היו בפנים ולא בחצרות. - ולפע"ד, לפי מה שכתב הרמב"ם (ביאת מקדש ט, ז) הדלקת נרות כשרה בורים, לפיכך
 אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל, והוא מש"ס דיומא (כד:) ועיי"ש בתוס'
 ישנים ושיח יצחק. ומה שהקשה הגאון עץ חיים (פ' בהעלותך) הא הדלקה במקומה בעינן, יש לומר דהדלקה
 כשרה בחוץ אפילו תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין הוא מעכב,
 אבל מצות הדלקת הנרות מקיים אפילו עומדת דולקת בחוץ, והוה שפיר הדלקה במקומה.
 ולפי זה נראה לי, אז היה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכל וטהרו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות
 בפנים אלא בחצרות קדשך בעזרה, ומזה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, דאילו
 היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל בחצרות קדשך נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי
 החצרות. - ומיושב קושיית בית יוסף מה נס נעשה ביום ראשון, והשתא אתי שפיר, דידוע דצריך שמן יותר
 במקום שהרוח שולט ונושב בהאש, ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור
 הדלקה לילה אחת כשמדליקים בפנים, ולא כשמדליקים בחוץ בחצרות קדשך, ומ"מ דלקו כל הלילה, על כן גם
 בליל ראשון היה נס. והיינו המשך והדליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל, על כן קבעו שמונת ימי
 חנוכה ולא רק שבעה, כי גם ביום הראשון היה נס.

^{טו} מלשון הגמרא (חולין מו:), וְזִיקָא פִּירוּשׁוֹ "רוח" (ווינט).

^{טז} עיין עוד בדברי רבינו בליל ב' דחנוכה תשי"ט, וויל ה' תשכ"ו, ועוד. ובדברי יואל לחנוכה (אות ס קושיא ז, אות
 קכ, קכז, קכח, קכט), מה שמפלפל בדברי החתם סופר.

איבערהויפט נאך, ס'שטייט דאך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך, און [הערשט] 'דערנאך' שטייט וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בַּחֲצֹצְרוֹת קִדְשֶׁךָ. [און] לויט אים [לדברי החתם סופר] קומט אויס, איז געווען דער וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת געוועזן איידער ס'איז געווען פנו את היכלך און ס'איז געווען וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת.

און מ'געפינט נישט דאס אין ערגעץ אויך נישט [בספרים המספרים ממלחמת החשמונאים, שבשעה שחינכו העבודה עדיין היו שם גילולים].

און 'אפילו' [=הגם כן] דאס מזבח [שהוא בחוץ] האט מען געמאכט [מחדש, וא"כ אַרְכָּה הפינוי והטהרה כמה ימים]^ט, אזוי שטייט אין די גמרא, די גמרא זאגט אזוי אין עבודה זרה דף נ"ב (ע"ב) אַז מ'הָאָט געמאַכט אַ 'נייע' מזבח [לפין] ששיקצום אנשי יון [לאבני המזבח], די יוונים האבן עס משקץ געווען מיט ע"ז, איבערדעם האט מען געמוזט האבן אַ 'נייע' מזבח, [און] דעם אלטן מזבח האט מען גונו געווען, די חשמונאים האבן עס גונו געווען [בלשכה מזרחית צפונית שבבית המוקד, כמבואר במשנה (מדות א, ו)].

האט מען אַ 'נייע מזבח' האט מען געמוזט מאכן. און מ'האט געדארפט מתקן זיין פּירצות [שפרצו היונים בחומת העזרה^ט, וכן אומרים] [בפיוט מעוז צור] וּפְרָצו חומות מְגִדְלֵי. מ'האט געהאט דארטן צו 'ארבעטן' [לכמה ימים] האט מען געהאט דארט. די 'כלי שרת' אליין זענען געווען וואס זענען ניזוק געווארן, ווען מ'איז געווען דארטן אינעווייניג די יוונים. מ'האט געהאט צו 'ארבעטן' [כמה ימים, און] ס'איז טאקע געווען גילולים דארטן [בתחלה כשבאו לשם].

'אַבער' אַז ס'איז 'געווען' [שמצאו שם גילולים], האט מען דאס 'ארויסגעווארפן' תיכף, אזוי ווי מ'איז נאך אריינגעקומען אין בית המקדש אריין^ג.

ל

[ב] אף להרמב"ם דהרלקה כשרה בחוץ, מ"מ הטבת והערכת המנורה ודאי צריך להיות בפנים

און 'עקסטרעדעם', זעט אויס אינעם רמב"ם, דער רמב"ם זאגט, ער זאגט טאקע [שמותר להדליק] "בחוץ", אבער ער זאגט, אַז דער כהן איז 'מטיב' את הנרות "בפנים", 'דערנאכדעם' [אז] מ'האט ארויסגעטראגן די מנורה קען מען 'צינדן' בחוץ [אף ע"ז זר], אַבער [הכתוב (אמור כד, ג) בְּאֵהָל מוֹעֵד] "יִעָרֵף" אַתּוֹ הַכֹּהֵן [דהיינו הטבת והערכת המנורה], איז טאקע ["בפנים" דוקא] אזוי זעט אויס פונעם רמב"ם, אזוי זעט אויס בפירוש להלכה.

^י עיין מה שהאר"י רבינו בקושיא זו מסדר נוסח ההודאה, על דברי החת"ס, בדבר"י לחנוכה (אות קכו, ד"ה אמנם).

^י ה'אויספיר' הוא לקמן ד"ה אַבער אַז ס'איז געווען.

^ט כמבואר שם בגמרא דע"ז (נב.). וכן מבואר במשנה מסכת מדות (ב, א-ג): הַר הַפִּיֵּת הָיָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת אָמָּה עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת אָמָּה וְכוּ'. לָפָנִים מִפְּנֵי סוּרָג [מחיצה העשויה נקבים נקבים] גְּבוּהָ עֲשָׂרָה טַפְחִים. וּשְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה פְּרָצוֹת הָיוּ שָׁם שִׁפְרָצוֹם מַלְכֵי יוֹן. חֲזֵרוּ וּגְדֻרִים, וּגְדֻרוֹ כְּנָגְדָם שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה הַשְּׁתַּחֲוִיּוֹת [פירוש הרמב"ם, כשאדם מגיע לפירצה מאותן הפירצות, השתחוה להשם ומודה על כריתות מלכות יון].

ומקום ה"ג השתחויות שתקנו החשמונאים במקדש, מבואר במשנה מסכת שקלים (ו, א-ג): שְׁלֹשׁ עֲשָׂרָה הַשְּׁתַּחֲוִיּוֹת הָיוּ בְּמִקְדָּשׁ וְכוּ'. וְהִיָּךְ הָיוּ מִשְׁתַּחֲוִים, אַרְבַּע בְּצִפּוֹן, וְאַרְבַּע בְּדֻרוֹם, שְׁלֹשׁ בְּמִזְרָח, וְשְׁתֵּים בְּמַעְרָב, כְּנָגְדֵי שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר שְׁעָרִים. (ועיי"ש באורך).

^ג עיין בדברי יואל לחנוכה (אות קכו, סוף ד"ה אמנם) וז"ל: גם מסתבר שהדברים כסדרן, שהרי מצינו במגילת תענית ובמסכת ע"ז (דף נד) שעשו מזבח חדש וגונו אבני מזבח הישן לפי ששקצום אנשי יון לע"ז, והוצרכו לתקן הפירצות ולתקן כלי שרת וכו' והיו מתעסקין בזה ח' ימים, ומסתבר דמיד כשנכנסו להיכל טרם שהתחילו לתקן איהו דבר ולעשות איהו עבודה, ויקו משם תחלה את העבודה זרה, ורק אחר כך התחילו בבנין המזבח ותיקון הפירצות ועשיית העבודה.

לא

ישוב קושית המנחת חינוך על הרמב"ם

ובחילוק זה מיושב קושית המנחת חינוך, שהקשה על שיטת הרמב"ם, דקרא מפורש הוא דצריך להיות בפנים ס'איז נאָר אַ חידוש [קושית המנחת חינוך]. דער מנחת חינוך (מצוה זח, אות ט) פרעגט אים האָרב פונעם תורת כהנים (אמור פ"ג, יב) [שדרשו על הפסוק] (שם כד, ד) יַעֲרֹךְ אֶת הַנִּירוֹת לַפְּנֵי ה', שלא יתקן בחוץ ויביא בפנים. פרעגט ער אויף דעם רמב"ם האָרב [איך קלק על הברייטא דתורת כהנים]. און ער האָט זיך געפלאָגט צו פאַרענטפערן [באות יג] [דרך כשהכהנים טמאים וישראל טהורים מותר בזה בחוץ], און לכאורה דאָס [תירוץ] זעט נישט אויס [דאכתי אינו מיושב עם דברי התורת כהנים], נאָר איך וויל נישט דאָ מאריך זיין.

לב

אמנם בקרא כתוב "יַעֲרֹךְ" אֶת הַנִּירוֹת לַפְּנֵי ה' דרך הערכה צריך להיות באהל מועד, ואינו כתוב שם "ההדלקה", ובוה מורה גם הרמב"ם דההערכה צריך להיות בפנים

אָבער אין פשטות דאָכט זיך מיר איז נישט קשה [קושית המנחת חינוך מעיקרא], ווייל דעם וואָס ס'שטייט יַעֲרֹךְ אֶת הַנִּירוֹת שטייט נישט "הדלקה", דאָרט שטייט "יַעֲרֹךְ" הַנִּירוֹת לַפְּנֵי ה'. דעם וואָס דער תורת כהנים לערנט אַרויס אַז ס'מוז זיין לַפְּנֵי ה', גייט אַרויף אויף דער "הערכה", און דער רמב"ם דרוקט דאָס טאַקע אַזוי [בלשונו הזהב, שכתב] אַז דו האָסט מטיב הנרות געווען בפנים [ואחר כך הוציאו לחוץ מותר לזר להדליקן]. ממילא איז נישט קשה פון דעם תורת כהנים [שאמרו שלא יתקן בחוץ, דזה קאי על ההערכה ולא על ההדלקה].

לג

ישוב וביאור על תירוץ החתם סופר (מן דיוק הב')

דיוק הב' יש ליישב, דגם להחתם ס' היה ההמכה וההערכה בפנים (אף שהיתה מלאה גלולים), ורק לצורך הדלקה הוציאה לחוץ נאָר אין חתם סופר קאָן מען זיך נייטן אפשר ליישב בדבריו לפרש כין ער מיינט [צו זאָגן] אַז 'מטיב' געווען האָט מען טאַקע "בפנים" [אף שהיתה מלאה גלולים], און 'דערנאָך' האָט מען עס 'אַרויס' געטראָגן [כדי שעכ"פ ההדלקה תהיה בחוץ], ווייל ס'איז [היה שם] גילולים האָט מען נישט 'געצינדן' [בפנים].

לד

אלא שמו"מ ג זה הוא דחוק, דסו"ס אם הצמרכו לעשות עבודה גם בפנים היו יכולין גם להדליק בפנים. מלבד שגם עצם הדבר הוא דחוק לומר שהדליקו המנורה בחצר

[אמנם] ממה נפשך, אַז מ'האָט שוין סיי ווי סיי מטיב געווען 'בפנים' [למה לא עשו גם הדלקה בפנים. ומלבד זה] זיי זאָגן דאָך אַלע, דאָס איז שווער צו זאָגן [שהדלקת המנורה היתה בחוץ] כ"א.

לה

הקדמה ל'ישוב קושיא ט - לדרבינו
(עד אחר אות מ)

איך האָב געקלערט אפשר קען מען זאָגן גאָר עפעס אַנדערש [בביאור והדליקו נרות "בחצרות" קדש, דמלבד המנורה הדליקו עוד נרות אחרות בחוץ, כדיבואר].

לו

[דהנה בכל אופן] מוזטו דאָך עפעס זאָגן אַז מ'האָט געצינדן די מנורה [באיזה אופן שלא נטמא השמן בנגיעתם]. מילא זיי פלאָגן זיך^{כב} וויאָזוי מ'האָט 'געצינדן' [והלא היו טמאי

^{כא} ועיין בדברי יואל לחנוכה (אות קכז, ד"ה אבל).

^{כב} עיין בביאורי הרא"ם על הסמ"ג (הל' חנוכה), ובמהרש"א (שבת כא:), ובב"ח ופרי חדש (אור"ח סימן תרע).

מתים, והאיך לא נטמאה השמן והמנורה], **און וויאזוי מ'איז 'אַריינגעגאַנגען'** [למקדש להדליקו, בזמן שכולים היו טמאים].

[ויש מפרשים שהכהנים שהיו טמאים עמדו בחוץ והמנורה עמדה בפנים, אלא שהדליקו ע"י פשוטי כלי עץ (שאינם מקבלים טומאה) שהיו ארוכים מאוד, ותחבום לתוך ההיכל בפנים. ובוה כבד ביארתי הלשון והדליקו נרות "בחצרות" קדשך, לא שהנרות היו בחצר, אלא "שהמדליקים" היו בחצר¹¹. אמנם עתה נראה לפרש הא דהדליקו "בחצרות" באופן אחר, ע"פ ההקדמה דלעיל דעיקר ה"ו"ט נקבע על שם 'חינוך' המקדש שעשו בימים אלו].

לז

מבואר בגמרא דבשמחת חנוכה בית המקדש הראשון אכלו ושתו אף ביום כיפור, יען כי אין שמחה בלא אכילה ושתיה, ולמדוה מקל וחומר מחנוכה המשכן

[דהנה] **די גמרא זאגט אין מועד קטן¹², ווען מ'האָט 'מחנך' געווען דאָס בית המקדש [הראשון] האָבן זיי מחלל געווען יום כיפור, זיי האָבן געגעסן און זיי האָבן געטרינקען, אָפּל וְשֵׁתוּ ביום כיפור.** [שהיה בתוך שבעת הימים שעשו שמחה ומשתה לחנוכה הבית, כדכתיב (מלכים א' ח, סה) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה כֵּעֶת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וְגו' שְׁבַעַת יָמִים וְשָׁבַעַת יָמִים אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם, והיינו שבעת ימי חנוכה הבית שקודם סוכות, ואח"כ שבעת ימי חג הסוכות].

ס'איז דאָךְ שלמה המלך געווען מיט די סנהדרין, ס'איז געווען נביאים געוועזן¹³, און מילא 'שלמה אליין' איז דאָךְ געווען אַ נביא (סוטה מח:), און מיט די סנהדרין. ס'שטייט די סנהדרין האָבן אַזוי גע'פסק'עט.

פרעגט די גמרא [על זה], מאי דרוש [מהיכן דרוש שלא לצום ביום הכיפורים. ומתרץ, אמרו קל וחומר, ומה חנוכה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וגם היה] קרבן 'יחיד' [מה שהקריבו הנשיאים] און ס'איז דוחה שבת [דחייב סקילה שהוא מיתת בית דין], ווייל ביי'ן אַ חינוך [המקדש], אַ 'חינוך' איז אַנדערש¹⁴. און ממילא [כל שכן] 'דעס' [חנוכה המקדש] איז דאָךְ גאַנצער 'ציבור' [וקדושתו קדושת עולם, ויום הכפורים דענוש רק כרת].

פונדעסטוועגן זענען זיי געווען 'עצב' דערנאָך, זיי זענען געוועזן 'צוגעלייגט', ביז ס'איז אַרויסגעקומען אַ "בת קול" אַז כולכם מחולין לכם, אַז כולכם [מזומנין] לחיי עולם הבא.

פרעגט די גמרא פאַרוואָס זענען זיי געווען עַצב, זיי האָבן דאָךְ געהאַט אַ "קל וחומר" [מחנוכה המשכן]. ענטפערט די גמרא [דיש סברא לפרוך הק"ו אז] ס'איז אַ חילוק,

¹¹ עיין דברי יואל לחנוכה (אות מו, ד"ה וכווא).

¹² בגמרא מועד קטן (ט.): אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן, אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים [פירש"י: לפי ששבעה ימים שלפני סוכות כל יום עשו שמחה ומשתה], והיו דואגים ואומרים, שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש, אמרו קל וחומר, ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד [של נשיאים], דוחה שבת דאיסור סקילה [דחומר מכרת], מקדש דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור [דמה שהיו מקריבין בימי חנוכה הבית קרבן צבור הוא], ויוהכ"פ דענוש כרת, לא כל שכן. אלא אמאי היו דואגים, התם [במשכן] צורך גבוה [הוה, קרבנות], הכא [בחנוכה הבית] צורך הדיוט, [משתה]. הכא נמי מיעבד ליעבדו [קרבנות], מיכל לא ניכלו ולא לישתו. אין שמחה בלא אכילה ושתיה וכו'. ומגלן דאחיל להו, דתני תחליפא ביום השמיני שלח את העם ויבכרו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' (מלכים א' ח, סו) וכו', על כל הטובה, שיעתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ¹³ עיין פ"י מהד"ו (על ב"ר לה, ג. המובא להלן) בסוף ד"ה אוכלים ושותים וכו', וז"ל: ובלי ספק שעשו כן על פי הנביאים שביניהם, שמעו ואחיה השילוני, וגם שלמה היה נביא. וכן כתב בנזר הקודש שם.

¹⁴ שהיא התחלת העבודה, משא"כ בסתם עבודת קרבנות אין קרבן יחיד דוחה שבת רק קרבן ציבור לבד. וכן אינו דומה לבנין המשכן והמקדש שאינו דוחה שבת, כי זהו בשעה שעדיין לא נגמר הבנין ולא הגיע אליו קדושתו. ועיין ביואל משה (מאמר א, סימן סד, במצע ד"ה וכוה).

ווייל [הכא בחנוכה "המקדש"] דאָס איז צורך הדיוט, ס'איז דאָך נאָר אכילה, אכלו ושתו, [משא"כ בחנוכה "המשכן" חיללו השבת בשחיטת הקרבנות ושאר עבודות שנקרא צורך גבוה].
פרעגט די גמרא, האָבן זיי געזאָלט מקריב זיין קרבנות, און נישט 'עסן'.
ענטפערט די גמרא אַין שמחה בלא אכילה ושתיה, אַז ס'איז אַ חינוך בית המקדש מוז
דאָך עס זיין אַ שמחה, און אַ שמחה קען נישט זיין ביום התענית, איבערדעם האָבן
זיי [אכלו ושתו]. - [עד כאן דברי הגמרא].

לח

ומזה מוכח דאכילה ושתיה בחינוך המקדש, הוא חיוב דאורייתא

זעט אויס, אַז דער 'חינוך' [המקדש], דער 'חיוב אכילה ושתיה', איז טאָקע
דאורייתא, וואָרן ס'האָט דאָך דוחה געווען יום כיפור.

לט

ובמדרש מבואר עוד דגם "הדלקת נרות" בחינוך המקדש, דוחה שבת ויום כיפור

נאָר אין מדרש רבה אין פרשת נח¹² שטייט נאָך מער ווי אין די גמרא, דער
מדרש רבה זאָגט [כתיב בקרא] אַז זיבן טאָג האָבן זיי געהאַלטן, [און] אַין ז' ימים [שלפני
החג] בלא שבת ובלא יום הכיפורים, פאַר סוכות זיבן טאָג. זאָגט ער, האָבן זיי מחלל
געווען שבת און יום כיפור, "והדליקו נרות" לייגט ער צו, 'אכלו ושתו' און מ'האָט
'געצינדן לעכט' אויך¹³.

און דער יפה תואר פרעגט, פאַרוואָס האָבן זיי געדאַרפט מחלל 'שבת' זיין, שבת
מעג מען דאָך 'עסן'. זאָגט ער ניין, [כי היה גם] די 'הדלקת הנרות'.

וביפה תואר נתן טעם לזה, כי 'לשמחת' אכילה ושתיה יש צורך גם בהדלקת הנרות.

[ובנור הקודש כתב דהוא צורך גבוה לכבוד ה', כדכתיב באורים כבוד ה']

זאָגט דער יפה תואר און דער נזר הקודש, די מפרשי המדרש, 'אויף וואָס אַרויף'
האָבן זיי געצינדן?, [נאָר] דאָס קער אויך צום [שמחת החינוך], פונקט אַזוי ווי דער 'קל
וחומר' זאָגט אַז "שמחה" קען נישט זיין 'בלא אכילה ושתיה', קען עס נישט זיין אַן
'הדלקת הנרות'. [ועוד כתיב] פֿאַר'ס פֿבֿדו ה' (ישעי' כד, טו). ווייל וויאַזוי קען זיין [שמחת
אכילה ושתיה] אַז ס'איז דאָרט 'טונקל', אַז ס'איז נישט 'לעכטיג'. [ממילא] אַזוי ווי
ס'פעלט אויס די 'אכילה ושתיה', פעלט אויס 'לעכט'¹⁴.

מ

ואפשר להוסיף עוד, כי סומא אינו שבע, וכן האוכל בחושר, ועל כן גם 'לשביעת' אכילה ושתיה יש צורך גבורות.

ועל דרך שהביא החיד"א דמוה שהכתוב קורא אכילת המן בשם עינוי ורעבון, על כי לא ראו המאכל שרצו לטעום,

מוזה נלמד שצריך להדליק נרות בשבת

איך האָב געקלערט אַ רמז קאָן זיין [מלשון עינוי הנאמר אצל המן, דמשם ראייה להוסיף על
דברי היפה תואר, דהנרות לא היו לצורך "השמחה" דאכילה ושתיה בלבד, רק גם לצורך "השביעה"].

¹² בבראשית רבה (לה, א): אמר רבי לוי, כתיב (והי"ב ז, ט) כי תִּבְנֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים וְהַחֵג שִׁבְעַת יָמִים, ואין לך ז' לפני החג שאין בהן שבת ויוהכ"פ, ואותן ז' ימים היו ישראל אוכלים ושותים ושמים "ומדליקין נרות", ובסוף חזרו ונצטערו על הדבר, אמרו תאמר שיש בידינו עון שחללנו שבת, ולא התענינו ביום הכפורים, וכדי לפייסן שרצה הקדוש ברוך הוא מעשיהם, יצתה בת קול ואמרה להן כולכם מבני העולם הבא.

¹³ ועיין ויואל משה (א, טו) ד"ה וחשבת.

¹⁴ כן כתב ביפה תואר, דהיה צורך בזה לצורך השמחה דאכילה ושתיה. וקרב לזה כתב הנזר הקודש, אלא דהנזר הקודש מפרש דזה היה לכבוד ה', כמו בשמחת בית השואבה, ולא לצורך אכילה ושתיה, ועל זה מביא שם הפסוק פֿאַר'ס פֿבֿדו ה'.

ווי זיי זאָגן, ער דער חיד"א (דבש לפי מערכת נ, ל. חומת אנך בהעלותך, ו) ברענגט דאָך אַזאַ פשט [בשם ר' אלעזר די אבולה זלה"ה, לבאר המדרש פליאה בענין] וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעֶבְהָ וַיֹּאכְלֶהָ אֶת הַמֶּן (עקב ח, ג), מכאן שמצוה להדליק נרות בשבת. ס'איז אַ מדרש^ל. זאָגט ער, [דהנה] פאַרוואָס איז געווען "וַיַּעֲבֹד וַיִּרְעֶבְהָ", אינעם מֶן האָט מען דאָך געשפירט אַלע טעמים? (יומא עה.), נאָר [ווייל] מ'האָט נישט געזען, [און] סומא אינו שבע^ל, [נעל כן היה בזה ענין עינוי ורעבון].

זעט מען דאָך אַז [ווען] מען 'זעט' נישט, איז הייסט עס אַן "עינוי". ממילא ברויך מען צינדן "לעכט" אויף שבת [כדי מ'זאָל 'זען' בשעת האכילה], וואָרן אַז נישט איז עס נישט קיין 'שמחה' [האכילה ושתיה, רק עינוי, כי אינו שבע]. - אַזוי טייטשט ער [החיד"א]. [ומזה רואין טעם נוסף על צורך הדלקת נרות בשעת חנוכה המקדש, כדי שיהיה להם שביעת אכילה ושתיה כראוי, שעל זה אמרו דהותר אף לאכול ביום כיפור משום שאין שמחה בלא אכילה ושתיה, ולפי האמור מהאי טעמא שפיר הותר להם גם הדלקת הנרות בשבת וביום כיפור].

מא

ישוב קושיא ט - לדרבינו

(עד אחר אות מד)

היוצא מזה כי יש גם חיוב "הדלקת נרות" בשעת חינוך המקדש, והוא מדאורייתא

על כל פנים יהיה איך שיהיה, זעט דאָך אויס אַז די "הדלקת נרות" זענען אויכעט אַ חיוב [בשעת חינוך המקדש], און זעט אויס טאַקע מדאורייתא ברויך מען דאָס צו מאַכן [כדילפינן קל וחומר מחנוכת המשכן, דאי לאו הכי האין היה דוחה שבת ויום כיפור].

מב

ואם כן לפי האמור במגילת תענית דבימי החשמונאים עשו חנוכה הבית והמזבח,

אם כן גם שם היה חיוב לעשות משתה ושמחה עם "הדלקת נרות" עבור שמחת החינוך

היצט לויט ווי ער זאָגט, ווי ס'שטייט אין מגילת תענית אַז 'דאָס' [חנוכה החשמונאים] איז געווען אַ "חנוכה" פונקט אַזוי ווי 'בימי משה' און 'בימי שלמה', [אם כן] האָט מען דאָך געברויכט צינדן 'לעכט' ווידעראום, פשוט וועגן די "חנוכה", נישט [נאָר וועגן] די "מנורה".

מג

ולחנונות שלצורך שמחת החינוך, לא יכלו להשתמש עם נרות המנורה, חדא דהמנורה היה בפנים והעם בחוץ, והשנית היא אסור להשתמש לאור המנורה. ועל כרחק צריך לומר שהם הדליקו גם נרות אחרות לשמחת החינוך, מלבד נרות המנורה

און דאָס [שיהיה אור לכבוד חנוכה המקדש] האָט מען זיך נישט געקאָנט פאַרלאָזן אויף די מנורה, [שאור נרות המנורה ישימש גם לאור שמחת החינוך].

א. 'קודם' [ווייל] די מנורה איז דאָך נאָר אין "היכל", און ווער קאָן דען צוקומען אַהין. דער 'כלל ישראל' טאָר נישט גיין צום היכל.

ב. און 'דערנאָך' ס'איז דאָך [המנורה] אסור להשתמש לאורה, מ'קאָן דאָך נישט נהנה זיין פון דעם, פון די נרות [המנורה] קאָן מען דאָך נישט נהנה זיין, מ'קאָן דאָך

^ל הובא בפירוש זרע אברהם (על הבי"ר פרשה י"א) בשם מדרש אבכיר. ועיין בדברי יואל לסוכות (אות ק) מה שפירש רבינו בדברי זה המדרש.

^ל וכמבואר כן בגמרא (יומא עד:) תַּמְאָכְלָהּ מִן בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנֶתָהּ (עקב ח, טז), רבי אמי ורבי אסי [פירש"י: קרא מפרש, 'המאכילך למען ענותך', אוכל ומעונה], חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו [אוכל היום ודואג על למחר], וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל [אכילת המן טועם טעם כל המינים ואינו רואה אלא מן]. אמר רב יוסף מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. אמר אביי הלכך מאן דאית ליה סעודתא לא ליכלה אלא ביממא. אמר רבי זירא מאי קרא, טוב מ'האָט עינים מ'הָלָךְ נֶפֶשׁ (קהלת ו, ט).

נישט נהנה זיין נאָר פון 'דעם' [ממה שידליקו בנפרד לצורך החינוך], ממילא האָט מען געברויכט צינדן [עקסטערע] 'לעכט' [לשמחת החינוך].

מד

וזה שמשמיענו בנוסח ההודאה, ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך, ואם כן היה בזה ענין חינוך המקדש, ולכן והדליקו נרות בחצרות קדשך, עבוד שמחת החינוך, וזה שפיר היה "בחצר" ולא בפנים

דאָס איז דאָ דער פשט, אַז ופּנו אַתּ הַיִּכְלָךְ וְטָהַרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ, איז דאָך געווען אַ "חינוך" דעמאָלט, [וממילא] איז וְהַדְלִיקוּ "נֵרוֹת" בְּחִצְרוֹת קִדְשְׁךָ, האָט מען געצינדן "לעכט", וואָרן ס'איז געווען אַ "חינוך", מ'האָט געברויכט צינדן 'לעכט', [נאותן נרות הדליקו דייקא בחוץ, "בחצרות" קדש, כדי שיוכלו הכל לאכול ולשתות לאורם, כי אין שמחה בלא אכילה ושתיה, ואין שמחת ושביתת אכילה ושתיה בלא אור].

מה

ישוב קושיא יא - קושיית הפני יהושע

בנרות של חינוך המקדש, ליכא ההיתר דטומאה הותרה בציבור, כי לא מצינו לימוד דהותרה גם בזה.

ועוד דאם מרליקין בטומאה הוא היפוך ענין החינוך, שכל עצמו היה כדי לטהר את המקדש ולפנותו מכל טומאה

היצט איז נאָר די שאלה עפעס אַנדערש. אַז ס'איז געווען טמאָו כָּל הַשְּׂמִינִים, פון וואו האָט מען גענומען 'שמן' צו צינדן 'לעכט' [לצורך שמחת החינוך]. מילא 'טומאה הותרה בציבור' [לענין נרות, דאָס] שטייט דאָך דאָ דירעקט ביי הדלקת המנורה²³, [אבל דאָ [בשמחת החינוך] איז טאָקע אַ 'חיוב הדלקת נרות', אָבער מאן יימר לן אַז מ'זאָל צינדן אַ טומאה אַריינברענגען אין 'בית המקדש'. פאַרקערט, מ'דאַרף דאָך 'אַרויסוואַרפן' אַז מ'טרעפט אַ 'דבר טומאה' ברויך מען דאָך עס 'מסלק זיין' פון דער עֲזָרָה, מ'דאַרף דאָך 'נישט לאָזן' קיין דבר טומאה, און פון וואו האָט מען גענומען אַ רעכט אָנצוצינדן [נרות החינוך משמן טמא]²⁴.

מו

ועל כרחק דנס דריבוי השמן היה גם לשמן הנצרך להנרות של שמחת החינוך

[אלא מאי] מוז זיין, ס'איז אַריינגעקומען די ברכה אין דעם "פך" [שמן שמצאו חתום בחותמו של כהן גדול] אויף 'די' נֵרוֹת אויכעט, אויף 'דער' הדלקה אויכעט, [כדי שגם הדלקת נרות החינוך יהיו מן שמן טהור].

מז

ישוב קושיא יב - קושיית הבית יוסף

אף שלאדלקת המנורה היה שמן ליום אחד, אבל הלא הוצרכו שמן גם לנרות החינוך, ולכן היה צורך לנס גם ביום הראשון היצט איז שוין נישט קיין קשיא [מה שהקשה הבית יוסף], איז שוין טאָקע געווען דעם ערשטן טאָג אויך אַ נס.

ווען מ'האָט נאָר גיווען געדאַרפט צינדן די 'מנורה', איז 'געווען' [גענוג שמן] אויף איין טאָג, [וכדברי הגמרא] להדליק בו יום אחד, אָבער מ'האָט דאָך, ס'איז דאָך אָבער געווען [גם נרות של שמחת 'החינוך'], דאָס איז נישט נאָר בלויז [נס דמנורה, והשמן שבפך] דאָס איז דאָך געווען אָנגעגרייט פאַר דער "מנורה", אָבער דאָס איז דאָך געוואָרן אַ "חינוך", נאָך די "מלחמות" [שאנשי יון שקצו אבני המזבח והמקדש] איז דאָך דאָס געוואָרן

²³ כמבואר בתורת כהנים פרשת אמור להַעֲלֹת נֵר תָּמִיד ואפילו בטומאה. ועיין היטב בלשון הפני יהושע בקושייתו (לעיל סוף הערה ב), דבאמת בשמן למנורה דלאו עבודת מזבח היא, ולא הוי אלא "כמכשירי מצוה", אין לנו מקור שדוחה את הטומאה, אלא מהך קרא בלבד. וזה נאמר רק בנרות המנורה ולא בנרות החינוך.

²⁴ ועיין בדבר"י (אות 15) עוד כמה סברות לדינא אמאי בחינוך המקדש לא שייך ההיתר דטומאה הותרה בציבור.

[שהוצרכו לפנות ולטוהר המקדש והמזבח, ולחנכו מחדש, ולהדליק גם נרות להחנינוך, ולזה כבר לא היה מספיק אפילו ליום אחד, ושפיר היה נס גם ביום הראשון (וכדלהלן סוף אות מה)].

מח

ישוב קושיא י' - וסיום ישוב קושיא ב'

בגמרא הזכירו ענין נס "דנרות המנורה", שבו נעשה הנס דריבוי, אבל אנו מזכירין בהוראה גם נס "דנצחון המלחמה", כי משום זה היה צורך לנס גם ביום הראשון, שעבור שהיונים ממאו ושקצו המקדש לכן הוצרכו לטהרו ולחנכו מחדש, ולכן הדליקו גם נרות של חנינוך

איבערדעם איז דאָס טאַקע [מה שאנו מזכירין "על המלחמות", אף שבגמרא נזכר רק הנס דנרות]. **דאָס נס** [שנתרבה השמן] איז [טאקע] געווען אין די "מנורה", אָבער פאַרוואָס איז דאָס געווען דאָס נס?, ווייל ס'איז געווען די "מלחמות", [שעבור זה] האָט מען דאָ געדאַרפט "מחנך" זיין דעם בית המקדש. און אַז ס'איז געווען אַ "חנינוך", האָט מען דאָך [אויך] געמוזט צינדן "לעכט" 'אינדרויסן', ס'איז דאָך אסור להשתמש לאורה [של המנורה], האָט מען עס געגעבן [השמן שבפך] אפילו אויף 'דעם' אויכעט. [וממילא] איז שוין געווען אַ נס דעם ערשטן טאָג אויך.

מט

ישוב קושיא יג - סתירת השאלות

תרווייתו איתנייהו, דלנרות 'המנורה' עצמה היה בו שמן ליום אחד, אבל בצירוף נרות 'החנינוך' לא היה בו אפילו ליום אחד **איבערדעם איז רעכט דער לשון השאלות** [שבמקום אחד כותב שהיה מספיק ליום אחד, ובמקום אחד כותב שלא היה מספיק אפילו ליום אחד. כי] 'בעצם' [להדלקת המנורה] איז יאָ געווען אויף איין טאָג, אָבער אויף וואָס מ'האָט געברויכט 'דעמאָלטס', וועגן 'חנינוך' [להדליק עוד נרות, אויפדעם] איז נישט געווען [אפילו] אויף איין טאָג.

נ

ישוב הקושיות בנוסח הַנִּרְוֹת הַלָּלוּ

ישוב קושיא א-ב

דאָס קען זיין איז דער פשט, הַנִּרְוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין וכו' עַל יְדֵי "כְּהֻנָּה" הַקְדוּשִׁים, [וְכָל מִצְוֹת "שְׁמוֹנֶת" יְמֵי חֲנֻכָּה וכו'].

נא

לדברי המגילת תענית יתפרש כך: מהאי טעמא קבעו "שמונת" ימי חנוכה, יען שהיה בזה 'חנינוך' המקדש ונתעסקו בזה ח' ימים, ומהיכן אנו יודעין שאכן היה לזה דין 'חנינוך' המקדש, זה יודעין מן ההבטחה שהובטחו "הכהנים" בעת חנוכת המשכן על חנוכת בני חשמונאי

'קודם' ווי כ'האָב פריער געזאָגט [בשם המגילת תענית], ווי ער זאָגט טאַקע אַז ס'איז געוואָרן אַ 'חנינוך' [המקדש, והיו מתעסקין בו ח' ימים, ולכן קבעו היו"ט לח' ימים]. וויאָזוי זע איך אַז ס'איז אַ "חנינוך" [שהסכימו עליו מן השמים שיש לו דיני וחיובי חנינוך המקדש, והלא לא היה זה בנין חדש ממש]?

וואָרן מ'האָט דאָך דאָס געגעבן פאַר די "כהנים" [שהבטיח הקב"ה לאהרן ושבטו "לגדולה מזו אתה מתוקן", וכפירוש הרמב"ן דהכוונה על חנוכת חשמונאים], איז דאָס געווען פאַר אַ 'פּיוס' [להכהנים] אַז דאָס איז אַ "חנינוך" [ויהא גם להם חלק "בחנוכת" המקדש, כמו הנשיאים שנטלו חלק "בחנוכת" המשכן. ולכן אנו מזכירין שהיתה הנס על ידי "כהניך" הקדושים, שהם שהובטחו בחנינוך זה].

און ממילא אז ס'איז א 'חנינוך', איבערדעם וְכָל מַצּוֹת "שְׁמוֹנֶת" יְמֵי חֲנֻכָּה, ווייל דער "חנינוך" האָט דאָךְ געדויערט "אַכט" טאָג, אַזוי ווי דער מגילת תענית זאָגט.

נב

וכן לדרכינו יתפרש כך: מהאי מעמא קבעו "שמונת" ימי חנוכה, יען שהיה בזה 'חנינוך' המקדש והוצרכו להדליק עוד נרות גם לשמחת החינוך, [ומהיכן יודעין שהיה דין 'חנינוך' המקדש, ממה שהובטחו 'הכהנים', וכנוכר באות נא] נאָר לויט דעם דרך וואָס איך זאָג, וועגן הדלקת הנרות [לצורך החינוך, דלכן היה צורך לנס גם ביום הראשון], איז אויך דאָס דער פשט.

הַנְּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מְדַלִּיקִין וכו' וְעַל הַמִּלְחָמוֹת וכו' עַל יְדֵי "פְּהִינָה" הַקְּדוּשִׁים, [שמחת המלחמות] הוצרך לתקן ולפנות הבית מחדש [וכדלעיל באות מח], ולכן] קומט אויס איז דאָךְ עס געוועזן אַ "חנינוך", [והראיה לזה ממה שהובטחו "כהנים" הקדושים] [וכדלעיל באות נא], האָט מען דאָךְ געדאַרפט האָבן [עוד שמן עבור] והדליקו נרות "בחדרות" קדשך, מהאי טעמא וְכָל מַצּוֹת "שְׁמוֹנֶת" יְמֵי חֲנֻכָּה [כי היה נס גם ביום הראשון, ולכן קבעו ח' ימים].

נג

ישוב קושיא ג

ולכן מזכירין כאן ההלכה אסור להשתמש לאורה, שהטעם בזה דהוא דוגמת מנורת המקדש. כי זה שייך לסיפור הנס ולהמשך החרוץ, דאי לאו שהיה אסור להשתמש לאור המנורה היו יכולין להשתמש בשמחת החינוך לאור נרות המנורה ולא היה צורך לנס ביום ראשון

[ואם תאמר] איי מ'האָט דאָךְ שוין אָנגעצינדן נרות בהמנורה, ואמאי לא יכלו להשתמש לאורם גם לצורך שמחת החינוך], זאָגט ער [ווייטער] הַנְּרוֹת הַלָּלוּ קוּדֶשׁ הֵם וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, מיט 'דעם' [עם נרות חנוכה הללו] טאָר מען דאָךְ נישט [משתמש זיין, והטעם משום שתקנו דין נרות חנוכה דומיא דמנורה שבמקדש שאסור להשתמש לאור נרותיה [וכדלקמן]], ממילא טאָר מען דאָךְ נישט [להשתמש לאור מנורת המקדש], ממילא אז ס'איז געווען אַ "חנינוך" [והדליקו נרות לצורך השמחה] האָט מען דאָךְ געמוזט צינדן 'אַנדערע לעכט', וואָרן פון 'די מנורה' איז דאָךְ אסור להשתמש לאורה.

דאָס [האיסור להשתמש לאור נר חנוכה שלנו] איז דאָךְ אויך ווייל ס'איז 'גלייך' צו דער מנורה [שבמקדש, כמו שכתב הר"ן]⁷. איבערדעם זאָגט ער, דאָס [הנרות 'הללו'] איז אויך די זעלבע [כנרות המקדש].

איבערדעם קער דאָס טאָקע [הלכה זו] צום 'סיפור הנס', [קער דאָס] צו דעם ער זאָל מיר דערציילן פאָרוואָס איז עס געווען אַ נס [גם ביום ראשון], איז לעולם קער צו דעם [דעם] וואָס די 'נרות' זענען געווען "קודש", ממילא די 'מנורה' [שבמקדש] איז דאָךְ אויך שאין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, [ולכן הוצרכו נרות אחרות לצורך החינוך, וממילא] האָט מען דאָךְ געמוזט האָבן [שמן] אויף 'דעם' אויכעט צו צינדן, איבערדעם איז וְכָל מַצּוֹת "שְׁמוֹנֶת" יְמֵי חֲנֻכָּה. [וממילא] קער דאָס [הלכה זו] צו דעם ענין דאָ.

⁷ בפירושו הר"ן על הר"ף (שבת פרק ב, ריש הלכות חנוכה): שמע מינה אסור להשתמש לאורה. פירוש כל תשמישין, ואפילו תשמיש מצוה. דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל וכו'. וכן נראים דברי הרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות מגילה וחנוכה (הלכה ו) [דגם תשמיש דמצוה אסור לאור נר חנוכה], וזה שלא כדברי הר"ז הלוי ז"ל (בבבלי המאור שם).

נד

ישוב הקושיות בנוסח ועל הנסים

ישוב קושיא ח

כדי לספר למה קבעו ח' ימים ולא ז', וכמו שסיים וקבעו "שמונת" ימי חנוכה, על כן הוצרך לספר מה שעשו ישראל אחר כך, כי פינזו והיכל ומיהרו המקדש, ולכן גם "הדליקו נרות בחצר" לצורך שמחת החינוך, אשר לזה היה צורך לנס גם ביום הראשון. משא"כ בפורים שאין צורך להודיע מעם על מה שהוא יום אחד

מיט דעם פֿאַרשטייט מען פֿאַרוואָס ער ברור צו זאָגן "וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךָ" וכו', וְהַדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצְרוֹת" קְדָשָׁךְ, [כי רוצה לספר הטעם על] וְקִבְּעוּ "שְׁמוֹנֶת" יָמִי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל, ער וויל דאָךְ דערציילן פֿאַרוואָס ס'איז געווען "אַכט טָאָג" [ולא שבעה ימים, וממילא] מוז איך דערציילן אַז ס'איז געווען וְהַדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצְרוֹת" קְדָשָׁךְ, ווייל מ'האָט געצינדן [נרות גם עבור החינוך]. אַז נישט, איז דאָךְ נישטאָ קיין טעם [על שקבעו ח' ימים].

"פֿורִים" איז נאָר געווען דער איינער טָאָג, איז גענוג מ'דערציילט אַז ס'איז געווען תּלוּ אוֹתוֹ [וְאֵת בְּנֵיךָ] עַל הָעֵץ. אָבער 'דאָ אָט' [בחנוכה] מוז ער 'אויספירן' דעם "וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךָ" וכו' וְהַדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצְרוֹת" קְדָשָׁךְ, [כדי שיוכן למה תקנו ח' ימים, וכמו שסיים וקבעו "שמונת" ימי חנוכה].

נה

מצב היראים, בעת רדיפות היונים

[ורמזו בזה דברי התחזקות גם למצב דורינו]
(עד סוף הדרוש)

ישוב קושיא ד

בעת הצרה הוצרכו גם כן לישועה, שהקב"ה עזר להם שיוכלו להתחזק מעמד

נאָר, מילא גאָר אַן 'עקסטער ענין'ל^ה, [לייבט יתר הקושיות שעל] דעם נוסח פון "על הנסים", האָב איך געקלערט 'פשוט'.

[ובתחלה נבאר מה שמקדים לומר] עֲמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. ס'איז געווען אַ גרויס 'נס' איז געווען 'דעמאָלטס' [בעת הצרה] אויכעט, [דעמאָלטס] האָט מען געדאַרפט אויכעט האָבן אַ ישועה, און דער אייבירשטער האָט געהאַלפֿן.

נו

בכל "עת נסיון" כשיש "מלחמת הדת", הוא "סייעתא דשמיא" מיוחדת מאת הקב"ה שיוכלו לעמוד בהנסיונות 'איין' די מלחמה [באמצע שעת המלחמה, מלחמת הדת] איז אַ גרויס "סייעתא דשמיא", ווען ס'איז 'נסיונות', אַז בְּעֵת הַנְּסִיוֹן זאָל מען [מחזיק מעמד זיין], דער אייבירשטער העלפט מ'איז עומד בנסיון.

דאָס אַליין איז די 'גרעסטע ישועה', אַז מ'קאָן זיך 'דערהאַלטן' אַקעגן 'שטראָם' [=זרם העולם], ווען מ'פֿאַרלייגט זיך "לְהִשְׁפִּיחַם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ". דאָס קען מען 'נאָר' מיט "סייעתא דשמיא", דעם וואָס מען 'האַלט אויס'. די "עמידה" ['אויסצוהאַלטן' די נסיונות], דאָס גיט השם יתברך. דאָס קומט אויך פון השם יתברך.

^{לה} הכוונה כי מכאן מתחיל דרוש חדש, ואינו שייך להקדמה שהקדים מהמגילת תענית בענין 'חינוך' המקדש שעשו בימי החשמונאים. משא"כ עד עתה היה נבנה כל הדרוש על פני הקדמת המגילת תענית.

נז

ולכן נותנין הודאה בפני עצמו על מה שהשי"ת נותן כח "העמידה" עוד "בעת צרתם",
וזהו שאומרים ואתה ברחמיך הרבים "עמדת" להם בעת "צרתם"

[וזה שאומרים] ואתה ברחמיך הרבים "עמדת" להם בעת צרתם, דו האסט זיי
געגעבן א כח פון "עמידה", בעת "צרתם", ווען ס'איז געווען די 'צרה'.

נח

דמלכד הישועה הגמורה שבא לבסוף, צריכין גם בעת הצרה ישועה גדולה להחזיק מעמד, וזהו 'הישועה' היותר גדולה
דאס איז אן 'עקסטערע' זאך, מילא 'דערנאך' אז דער אייבירשטער האט
"געהאלפן" [בישועה הגמורה שנצחו לגמרי את היונים], איז דאך געווען, - דאס איז דאך אן
עקסטערע ישועה, - איז דאך אוראי גוט געווען.

נאָר פאַר 'די' אידן, [וואָס] זיי האָבן געהאַט "מסירת נפש" און זיי האָבן זיך
"אויפגעהאלטן" [בעת] ווען די "צרה" איז [נאָך] געוועזן, זיי האָבן "אויסגעהאלטן",
זיי האָבן געהאַט 'מסירת נפש' זיי האָבן זיך 'געהאלטן'.
דעס אַליין איז אַ "גרויסע ישועה" [מער] פון אַלעמען, דאָס איז נאָך די 'גרעסטע'
ישועה, דער "עמדת" להם טאָקע בעת "צרתם" לי.

נט

הקדמה ליישוב קושיא

ממה שאמרת פעם בחג השבועות

בביאור עובדא דריש ורבי יוחנן (עד אחר אות סד)

[ולבאר מה שאומרים מסרת] גבורים ביד "חלשים" (קושיא ה), [וכן] ורבים ביד מעטים
(קושיא ו). קאן זיין פשוט.

ס

בגמרא מובאר כי ריש לקיש בנערותו עסק מקודם בלסטיות והיה אז גבור עצום וקפץ בקפיצה יתירה,
וכשהשפיע עליו ר' יוחנן לשוב ולקבל עול תורה, תשש כחו ולא היה יכול לקפץ עוד כבתחלה

[ויבאר בהקדם וואָס] כ'האָב שוין דאָס לאַנג געזאָגט אַמאָל די הערה, כ'האָב עס
געזאָגט אַמאָל [בחג] שבועות^ל אַקעגן אַן ענין.

די גמרא זאָגט^ל, ריש לקיש ער איז געשפּרינגען [קפיצה בגבורה רבה], האָט רבי
יוחנן געזאָגט, ער האָט אים געזען שפּרינגען, האָט ער געזען ער איז אַ גרויסער "בעל

^{לו} וז"ל רבינו בסעודת הודאה כ"א כסלו תשט"ו: די גמרא זאָגט (שבת ג:) [שכתבו מגילת תענית, לפי] שהיו מחבבין
את הצרות. איז די קשיא לכאורה, אַז מ'באַציט זיך אויף נסים, נו וואָס איז דער מחבבין את הצרות [נהל"ל
מחבבין הנסים]. נאָר וואָס דען, מילא נסים וואָס השי"ת טוט אַז מען זעט, זעט יעדערער גלייך די השגחה, אָבער
אַז מ'איז מתבונן די וואָס זיי פאַרשטייען, די זעען דאָך אין די צרות אַליין איז נאָך געליגן גרעסערע נסים ווי אין
די ישועה, אזוי ווי ס'שטייט דאָך עמדת להם בעת צרתם, אַז די סיבות, די סיבת כל הסיבות, די אַלע מאורעות,
דאָס זענען די זעלבע, אין דעם אַליין ליגט נאָך מערער. איבערדעם רופט עס אַן די גמרא שהיו מחבבין את
ה"צרות", זיי האָבן אַריינגעקוקט אין די צרות וואָס זיי גייען פאַרליבער, דאָרט האָבן זיי נאָך געזען מער
השגחה נאָך אויף אַ טיפּערן אופן און אויף אַ העכערן אופן, די השגחה פּרטיט וואָס ס'ליגט נאָך אין די צרות.

^{לי} באחד מן השנים, וכעת עדיין לא נדפס זה בספרי רבינו בדרושי שבועות.

^{לח} בגמרא בבא מציעא (פד): "יומא חד הוה קא סחי [=רחץ] רבי יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש [פרש"י שהיה
לסטים], ושוור [וקפץ] לירדנא אבתריה, אמר ליה [רבי יוחנן] חילך לאורייתא [כמה כוחך יפה לסכול עול תורה], אמר
ליה שופרך לנשי [יופיך ראוי לנשים], אמר ליה אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי [=אם אתה חוזר
בתשובה אני אתן לך אחותי לאשה]. קביל עליה. בעי למיהדר לאתויי מאניה [=רצה לחזור ולקפץ לשפת הירדן להביא
בגדיו] ולא מצי הדר [פירש רש"י, לא מצי לקפץ כבראשונה, דמשקבל עליו עול תורה תשש כוחו]. אקרייה ואתנייה,
ושווייה גברא רבא [=רבי יוחנן לימד לו מקרא ומשנה עד שנעשה ריש לקיש אדם גדול]. עכ"ה הגמרא ופירושו.

ועיין עוד שם בגמרא לאחר זה, שאמר ריש לקיש שגם מעיקרא היו קורין אותו "רבי", ונחלקו רש"י
ותוספות, דרש"י סובר דריש לקיש היה ראש הלסטים ורבי שלהם, נאחר כך שב בתשובה. והתוספות סוברים

כח" געוועזן, האָט ער אים געזאָגט **חילף לאַורייאַטא** [פירש"י, כמה כוחך יפה לסבול עול תורה], און ער האָט אים געענטפערט שופּרך לנשי, האָט ער [רבי יוחנן] אים געזאָגט, אַז דו וועסט דיך צוריק קערן [לדרך התורה] יִהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי. זאָגט ער, 'יא', איך בין גרייט זיך צוריק צו קערן. האָט ער געוואָלט 'צוריק שפּרינגען', האָט ער שוין נישט 'געקענט'. פאַרוואָס? [פירש"י, ווייל] תורה מתשת כח.

סא

והקשיתי דהלא הא דתורה מתשת כח, הוא רק במי שמייגע עצמו בקביעות על דברי תורה, ולא במי שרק קיבל עליו ללמוד תורה, ובפרט שאפילו הקבלה היתה בתחילה רק עבור ענין גשמי

לכאורה איז דאָך נישט צו פאַרשטיין [מדוע תִּשׁ כוחותיו של ריש לקיש. הלא מה שאמרן] (סנהדרין כו:) תורה מתשת כח, איז [הכוונה] ווען מ'זיצט און מ'לערנט [בקביעות], מ'פּלאַגט זיך איבער די תורה. [אבל ריש לקיש באותו זמן] 'ער' האָט זיך נאָכנישט [געהאַט] געפּלאַגט איבער די תורה' דעמאָלט.

'קודם' [ווייל] ער האָט דאָך נאָר זיך "מקבל" געווען [ועדיין לא למד]. און [דערנאָך] וואָס ער האָט מקבל געווען איז דאָך אויך נאָכנישט געווען פאַר "תורה", ס'איז דאָך אויך נאָך געווען דעמאָלטס פאַר [השירוך שהציע לו רבי יוחנן]. נו וואָס איז דאָ געשען, וויאָזוי איז ער דאָ עפעס 'שוואַך' געוואָרן, פון דעם [מקבלה זו לחוד] איז ער 'שוין' געוואָרן אָפּגעשוואַכט.

סב

וביאתי הענין, דעל דבר גשמי וכ"ש על דבר רע אין הבעל דבר מתגבר נגד זה, ולכן מצוי שיהיה לאדם תוקף רב לבצע זממו, אבל כשבא לדבר טוב וקדוש או הבעל דבר מתאמץ נגד זה, ולכן אף מי שהוא גבור בטבע, נעשה תשוש כח כשבא לעשות פעלים לדבר שבקדושה

נאָר וואָס'זשע דען, האָב איך געזאָגט [בחג השבועות לבאר] דאָס ענין. אַזוי לאַנג איז מען 'שטאַרק', [כל זמן שהוא] מיטן דרך הטבע, [כשהבעל דבר אין מתגבר נגד זה]. אָבער אויף א' דבר גדול, אויף א' דבר טוב, פאַרלייגט זיך דער 'בעל דבר'. [און] דעס וואָס דער בעל דבר פאַרלייגט זיך, אויף דעם איז דאָ א' גרויס התגברות' [נגד זה, וקשה להתגבר על המניעות]. צו דעם ברויך מען שוין האָבן 'גרעסערע כוחות'. ווילאָנג [שאינו עוסק בדבר טוב], אויף א' "שלעכטע זאָך", איז דאָך דער בעל דבר 'מסייע', האָט מען [אדרבה] סיוע [ממנו], איז מען 'גענוג שטאַרק', וויפיל כח מ'האָט, אפילו א' שוואַכער, האָט ער הילף פון 'די', ס'גיט אים אַריין כוחות. ווער שמועסט אַז ער איז נאָך [בטבע] א' "גבור" אויכעט, און 'דאָס' [שעוסק בלסטיות וכדומה], איז ער גענוג שטאַרק [לעשות גבורות יתירות]^ט. אָבער פאַרקערט, ביי א' דבר טוב איז דאָך [להיפוך, שהשטן מונעו מזה וכ"ש שאין מסייעו].

שמתחלה ידע הרבה תורה, ואז היה רבי תלמידים בתורה, אלא שאחר כך פרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות, ולזה אמר לו רבי יוחנן אי "הדרת" כך, דמשמע שתשוב להיות כבתחלה עיי"ש. - ועל כל פנים על ידי עובדא זו חזר בו ריש לקיש ונעשה תלמידו של רבי יוחנן עד שנעשה אחד מהאמוראים הגדולים.

^ט ורביא בגמרא (סנהדרין כו:) מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, ופירש"י בלישנא אחרינא, מחשבה שאדם מחשב "כך וכך אעשה, כך וכך תעלה בידי", מועלת להשביית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת. והרי שאפילו אם יש לאדם רק מחשבה לעשות דבר טוב, כבר עומד השטן נגדו לשטן ולעכבו, ועל כך כדי לזכות לעשות איהו דבר שבקדושה צריכין כוחות יותר גדולים, ולא סגי בכח הגבורה הטבעית. וזהו ג"כ ביאור שהתורה מתשת כחו של אדם, והכוונה מפני שלדברי תורה צריכין כח גדול לעמוד נגד התגברות היצר, ולכן כל הגבורה שיש לאדם מצד כח הטבע קטן הוא נגד זה, ואף שלא נחלש בפועל בגופניות ועדיין כחו רב, ולעשות דבר עבירה רח"ל אינו חלוש כלל, מ"מ לדבר שבקדושה כבר תש כוחו. ועיין עוד בתורת חיים על הגמרא שם. (דברי יואל).

סג

וזה רמזו בשינוי לשון הגמרא, דאצל הבא לטמא נאמר "פותחין" לו, שכל הפתחים פתוחים לפניו ואין לו מניעות, משא"כ אצל הבא לטהר נאמר רק "מסייעין" לו, בסיוע מעט, אבל אין כל הדרכים פתוחים לפניו, כי אינו עולה לו בנקל **ביי הפא לטמא איז 'פותחין' לו** (יומא לח:), שטייט נישט 'אין וועג' גאָרנישט, ס'איז "אָפּען" [דער וועג].

[אבל] 'דער' **הפא לטהר**, דער מוז זיך 'פלאַגן', [ס'איז] נאָר "מסייעין" לו (שם), דער אייבירשטער [מסייע לו], מ'העלפט אים נאָר צו, אָבער ער מוז, ער מוז זיך 'פלאַגן'.

סד

ולזה בריש לקיש, כיון שידע הבעל דבר שראוי להיות גברא רבה, וכמו שהיה לבסוף, על כן בשעה שהיה לסמים עזר לו בנבורה יתירה, ובשעה שקיבל עליו תורה, לא רק שאבד סיוע הבעל דבר אלא אדרבה עוד התאמץ הבעל דבר נגדו, ולכן לא היה יכול לקפץ בחזרה כבראשונה

דער בעל דבר האָט דאָך געוואוסט 'וואָס פון דעם ריש לקיש' וועט אויסוואקסן פון דעם [ממה שקיברו ר' יוחנן, וכמו שנעשה לבסוף אחד מהאמוראים הגדולים, ולכן] האָט ער זיך שטאַרק 'מתגבר' געווען [עליו בשעה שקיבל עליו עול תורה], און ער האָט שוין נישט 'געלאָזט' [אזוי גרינג], צו 'דעם' [לענין גדול כזה] איז ער שוין 'צו שוואַך' געווען. דאָס איז דער פֿשט, תורה איז מתשת כח, פאָרוואָס?, ווייל דאָס דאַרף אַ 'גרעסערן כח' [להתגבר נגד הקישויים שמעמיד הבעל דבר], נישט 'פשוט'.

אפילו מ'ווערט נאָכנישט 'שוואַך', [נאָר] מ'האָט 'דעם זעלבן' כח [ווי פריער, און] חלילה אויף 'עפעס אנדערש' האָט מען נאָך 'גענוג כח', נאָר אַז ס'איז אויף אַ 'דבר שבקדושה' איז מען שוין 'שוואַך'. [ולכן בריש לקיש אף שעדיין לא נתייגע אז על התורה, ולא תשש כחו בטבע, מכל מקום אפילו עם אותו הכח שהיה לו בטבע קודם שלמד, לא היה לו הכח החזק לדבר גדול כזה]. - [עד כאן ממה שאמרתי בחג השבועות].

סה

ישוב קושיא ה

ובזה שפיר מוכן מה שאומרים גבורים ביד "חלשים", דאף שהחשמונאים היו גבורים עצומים, אבל יען שלחמו עבור הדת נעשו מצד הטבע חלשים, כי לא היה להם סיוע הבעל דבר ואדרבה עוד הוצרכו לחלום נגדו איבערדעם זאָגט ער [בנוסח על הנסים], ס'איז געווען **גְבוּרִים בְּיַד 'חלשים'**. וואָרן 'יענע' [הלוחמים שעם היונים] זענען געווען **גְבוּרִים**, [ווייל אז] זיי האָבן 'פאָרטרעטן' אַ רֶשַׁע, זענען זיי געווען "שטאַרק" [כי היה להם סיוע הבעל דבר וכחותיהן]. און 'די' [החשמונאים שלחמו להגן על התורה] האָבן 'פאָרטרעטן' אַ זאָך וואָס מ'ברויך האָבן [גרעסערע כחות, אַ זאָך] וואָס 'אפילו ריש לקיש' איז אויך שוואַך געוואָרן [דערצו, כאַטש] ער איז געווען אַ **גְבוּר עָצוּם**, [אָבער] ווען ס'דאַרף אַרױסקומען אַזאַ גרױסע זאָך [נעשים חלשים בלא סיוע מצד הטבע, רק צריכין לסייעתא דשמיא מיוחדת (כדלעיל אות 11)]²².

סו

הקדמה לישוב קושיא ו

ממה שאמרתי בביאור המדרש פרשת ויקרא

במדרש: ששאלו מרבי יהושע בן קרח, כתיב **אֲחֵי רָבִים לְהַטָּה**, אנו מרובים מכם מפני מה אין אתם משוין עמנו בע"ז און [לבאר אומרן] **רָבִים בְּיַד מַעֲטִים**.

²² עיי' ס"ג בהעלותך תשי"ז (נדפס בחידושי תשי"ז עמוד תשא, ובדברי יואל בהשמטות לחלק במדבר עמוד רכג ד"ה ונקדים).
²³ ועיי' בחינה כזו בפירוש גבורים ביד "חלשים" ובהקדמת ביאור עובדא דריש לקיש, בליל ד' דחנוכה תשי"ד (בקונטרס דברות קודש לחנוכה ש"ל תשע"ב, עמוד לא-לב).

[יש לומר] ווי איך האָב שוין געזאָגט אַסאַך מאַל^{מב} [אויף] וואָס דער מדרש זאָגט [ויק"ר ד, ו], דער מין האָט געפרעגט [מן רבי יהושע בן קרח] והא כתיב בתורתכם (משפטים כג, ב) אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת, [נאמילא ח"ו] מ'זאָל גיין דינען די עבודה זרה, [ווייל] אונז [העובדי ע"ז] זעמיר דעס רוב^{מג}.

וקשה מאוד להבין מהו השאלה, והלא אם כן בטלה כל התורה, והתורה עצמה שאמרה אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת אמרה כי אַתֶּם הַקָּטָן מִכָּל הָעַמִּים, ואף על פי כן ניתנה התורה לישראל אף שהם מועטים

[וקשה] נו וואָס פאַר אַ מין 'שאלה' איז דאָס?.

די אַלע [גם התלמידים של ר' יהושע בן קרח] האָבן צו טון מיט דער קשיא [ששאלוהו לתרצו], אין מדרש שטייט 'תירוצים' אויף דעם [מה שהשיב להשוואל, ומה שהשיב להתלמידים], און [אין] אַלע ספרי הדרושים [יש טעמים על פי הדרוש על מה שלא שייך כאן לילך אחר הרוב].

[ולכאורה] וואָס פאַר אַ מין 'קשיא' איז דאָס מ'זאָל גיין נאָכ'ן רוב?, [והלא] די תורה הקדושה זאָגט בפירוש [ואתחנן ו, י] [לא 'מרבכם' מִכָּל הָעַמִּים חֶשֶׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם] כִּי אַתֶּם הַמָּעֻט מִכָּל הָעַמִּים, און מ'האָט געגעבן די תורה פאַר 'אידן' [שהם המעט] און 'זיי' נישט, זיי האָבן נישט קיין תורה. [ועוד כן] אם כן האָט זיך דאָך נישט אָנגעהויבן די גאַנצע תורה, מ'זאָגט כתיב בתורתכם אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת, [און] פאַר וועם האָט מען געגעבן די תורה, די תורה האָט מען דאָך געגעבן פאַר'ן 'מַעֻט', ווי קאָן מען גאָר [זאָגן], הִיעֲלָה עַל הַדַּעַת אֲזַי אִיךְ זאָל זאָגן אַז אַקעגן די 'אומות העולם' זאָל איך זאָגן מ'ווערט בטל ברוב, מילא [לפי' נמצא] איז דאָך גאָרנישט דאָ קיין תורה, ווי קאָנסט דו מיך פרעגן כתיב בתורתכם, [דלפי זה] איז דאָך נישטאָ קיין תורה, [וואָרן] מ'האָט דאָך זיי נישט געגעבן, זיי האָבן נישט מקבל געווען [און] זיי האָבן נישט 'געוואָלט' אפילו.

סז

וביארתי על פי דברי החובת הלככות, דבכל דור יש רק יחיד סגולה
הרואים את האמת ואת הדרך הישר, והמה המצילים את שאר כל הדור

האָב איך געזאָגט, דער פשט איז אַנדערש, אַזוי ווי דער חובת הלככות זאָגט דאָך עדות^{מז}, אַז דאָס רוב זאָגן "לטוב רע ולרע טוב", אפילו רוב 'עוסקים בתורה'

^{מב} עי' כינוס הכללי פ' נשא תשכ"א (ובדברי יואל נשא עמוד קל), וס"ג אורא תשכ"ג, ועוד. רע"ע ס"ג חקת תשכ"ו (ובדברי יואל חקת עמוד סה, ותניינא עמוד ערה), ובדברי יואל לקהלת (אות טו), ועוד בכמה מקומות.

^{מג} והשיב לו איזה תירוצ, ואמרו לו התלמידים רבי לזה דחית בקנה רצון, לנו מה אתה משיב, והשיב גם להם תירוצ. ועכ"פ רואין מזה שאין זה שאלה בעלמא, אלא הוא שאלה הצריכה לתירוצ, וא"כ יש לתמוה מה שאלה היא זו וכו'. [עיין ביפה תואר, ועיין בדברי רבינו במקומות הנ"ל שכן הוא הצעת תמיהת רבינו על השאלה ששאלו במדרש, כי עיקר הקושיא אינו על שאלת המין, רק על שאלת התלמידים שגם הם שאלו תירוצ על זה, עיי"ש ואכמ"ל].

^{מז} בחובת הלככות (שער הפרישות, פרק ב) בענין הגברת התאוה על השכל כתב זול"ק (בקיצור): חשבו דרכו הרעה כי היא הטובה וכו' ותועים במצולות הסכלות וכו' ומבקשים גמול העובדים במעשה העוברים, כמו שאמרו חכמינו ז"ל (סוטה כב): עושים מעשי זמרי ומבקשים שכר כפינחס. וכאשר הגיע היצר ברוב אנשי התורה אל מה שסיפרנו, נצטרכנו לעמוד כנגדו בפרישות המיוחדת וכו' ולהתייצב לפניו בה, עד אשר תשיבם אל גדר הנכונה התוריה, אשר בה תקנת האמונה והעולם. והיה בדין בעבור זה, שיהיו באנשי התורה אנשים יחידים נושאים הפרישות המיוחדת ומקבלים תנאים להועיל בה 'אנשי התורה' וכו', ויהיו רופאים לאמונה ולנפשות וכו', ואם יבוא אליהם חולה האמונה או דוח נפש ממדוי הספקות, ימהרו להעלות לו ארוכה באמתת חכמתם וכו'. והם דומים בעולם לשמש, שפושטת אורה בעולם וכו'. וכן אלה היחידים כמו שכתוב (בראשית יח, כו) וְנִשְׁאָתִי לְכָל הַמָּקוֹם בְּעִבְרָם, ואמר (תהלים קו, כג) לִלְוֵי מִשָּׁה בְּחִירוֹ (עמד בִּפְרָץ לִפְנֵיךְ) וכו'. ועל המנהג הזה בפרישות, תמצא הנביאים עליהם השלום, וחסידי קדמונינו בכל דור בדור.

אפילו - זאָגט ער - זענען אויכעט [שאומרים] "לרע טוב ולטוב רע"^מ, און מען פֿאַרזעט [את האמת והישר], ער איז מאַרץ דערנינען מיט אַ שאַרף לשון דאָרט [שמאריך הרבה בגנותם וסילופם, ומסיים כן] "לולא" ס'איז דאָ "יחידי סגולה" [וואָס] איז דאָ אין יעדן דור וואָס מ'איז מעמיד [את אנשי התורה] על האמת [כבר לא היתה תקנת האמונה ותקנת העולם על מכונן].

אַזוי ווי ס'איז געווען 'פריער' [בדורות הראשונים, אז] מ'האָט געקענט מעמיד זיין [היחידי סגולה את כל הדור]^מ.

[על כל פנים] ער זאָגט דאָס דאָך טאַקע נאָך בזמן "הראשונים", אַז ס'איז געווען [נאָר] "יחידי סגולה" [שרואין את האמת ויכלו להעמיד כולם על האמת].

אַבער דאָס רוב [הדור] פֿאַרקריכט פֿונעם וועג, [שמתגבר יצרם עליהם להטות לבבם מדרך האמת והישרה (ויואל משה)].

סח

והו כוונת השאלה, ששאלו דגם אצל "בני ישראל" עצמם רובם רואים ומבינים היפוך האמת, ועל כן יש לילך אחריהם^מ [ובזה ביאתי דברי המדרש, להשואל] דער האָט נישט גע'טענה'ט אַז מ'זאָל גיין נאָכ'ן רוב פון די "גוים", ניין, [נאָר] צווישן די "איידן" [אליין ווען] מ'זאָל גיין נאָכ'ן רוב, וועט מען שוין אויך דינען די עבודה זרה. [ועל זה הקשה] והא כתיב בתורתכם אַחרי רבים לַהֲטֹת, נו וואָס ווילט עטץ?, גייטס נאָר נאָכ'ן רוב!, עטץ זאָלט נאָר גיין נאָכ'ן רוב [שנטו מהאמת], נישט נאָך די [יחידיים] וואָס זיי פֿאַרשטייען נאָך [את האמת], די 'יחידי סגולה', אַזוי ווי ס'שטייט אַרויס בפירוש אין חובת הלבבות שער הפרישות [שיש רק יחידי סגולה בדור שרואין את האמת נגד נסיונות הדור].

[עד כאן ממה שאמרתי בביאור המדרש בפרשת ויקרא].

סט

ישוב קושיא ו

גם מבני ישראל היו רבים שהלכו עם היונים, מהם בודן ומהם באונם, ולהם לא היו היונים רודפים אותם רק אדרבה נתנו להם כבוד וגדולה

דאָס קאָן זיין, דאָס איז דער פשט [במה שאומרים רבים בַּיָּד מַעֲשִׂים].

ויעין ביוואל משה (ג, לט) שהביא רבינו חלק מלשון חובת הלבבות וסיים עליו וז"ל: יעיי"ש באריכות דבריו ז"ל 'הקדושים והנוראים', המבואר בדבריו ז"ל שגם ברוב אנשי התורה מתגבר יצרם עליהם להטות לבבם מדרך האמת והישרה, ואן יחידיים שבדור המאירים לבבות אנשי התורה. ואותן שלא תקנו מדותיהם ונקודת לבבם, שחושבים דרכם הרעה כי היא הטובה ותעזתם כי היא הישרה, לא שייך בזה חזקת כשרות וכו' (עיי"ש עוד). וע"ע בקונטרס על הגאולה (סו"ס קכ).

^מ מלשון הוי האַמרים לַרע טוב וְלַטוב רע שְׁמִים חֶשֶׁךְ לְאור וְאור לְחֶשֶׁךְ שְׁמִים מֵר לְמִתּוֹק וּמִתּוֹק לְמֵר (ישעי"ה, כ).
^מ ועיין ס"ג אורא תשכ"ג וול"ק: אין זמן פונעם חובת הלבבות איז געווען די 'יחידי סגולה' וואס זענען געווען זייער שטארק, זייער גרויס, מלאכי אלקים קדושים, און 'דאס דור', אפילו זיי זענען געווען 'פארפירט' האבן זיי געוואלט וויסן דעם אמת. - בענותינו הרבים 'היינט' איז נישט גארנישט, ס'איז נישטא קיין 'יחידי סגולה' זאלן זיין די בחינה וואס ס'איז אמאל געווען, מ'זעמיר ערום ויחף, יתמי דיתמי ... וואו זענען די 'יחידי סגולה'?, און 'דאס דור' איז אויך נישט אויף דער בחינה אז מ'זאל 'וועלן ויך בייגן', אפילו ווען ס'העטן יא געווען פון די יחידי סגולה העט מען אויך נישט 'געהערט', ביז ס'וועט נישט קומען אליהו ומשיח וואס יעדער וועט מודה זיין אפילו די גוים אז דאס איז דער אמת.

^מ ולזה שפיר הוצרכה שאלה זו לתירוץ. וביאור תירוץ רבי יהושע בן קרחה שבמדרש בזה עיין במקומות אחרים שבדברי רבינו בביאור המדרש, דהוא על דרך שאמרו קשר רשעים אינו מן המניין, דכל מי שאין דעתו לשמים אינו נכנס לכלל החשבון של מנין הרוב, ואכמ"ל.

ווי ער ברענגט דאָך, דער יוסיפון ברענגט דאָך (פרק יח-כ), אַז זיי [החשמונאים] האָבן געהאַט 'גרויסע מלחמות' טאַקע מיט די "אידן" אַליין, מיט די "רשעי ישראל" [המתיוונים], ס'איז געווען רשעי ישראל [שהיו עם היונים 'בזדון'], און עקסטער איז געווען אַזעלכע וואָס זענען נישט עומד בנסיון געווען [והיו עמהם 'באונס'], און זיי [היונים והרשעי ישראל] האָבן דאָך "גרויס געמאַכט" יעדן, דעם וואָס ער איז געגאַנגען מיט זיי. זיי [הרשעי ישראל] האָבן דאָך געוויזן [להיוונים] 'ווער' [שהוא עמהם, או נגדם].

ע

ועל דרך זה ביאר הבני יששכר החילוק בנוסח ההודאה, בדפורים אומרים כשעמד "עליהם", ובחנוכה אומרים כשעמדה "על עמך ישראל". בדפורים רצו להרוג ורע ישראל ככל אופן, אבל בחנוכה לא רצו רק שילכו בדרך היוונים ולא יתנהגו כמו "עמך ישראל"

ווי ער דער בני יששכר (כסלו ד, אות נד ואות נו) וויל באַוואַרענען [לבאר חילוק הלשון בין חנוכה לפורים], ער זאָגט פאַרוואָס דאָרט [בפורים] שטייט [בנוסח על הנסים] כְּשֶׁעָמַד "עֲלֵיהֶם" [הָמֵן הָרָשָׁע], און דאָ [בחנוכה] שטייט "על עמך ישראל", כְּשֶׁעָמְדָה [מַלְכוּת יוֹן הָרָשָׁעָה] "עַל עַמָּה יִשְׂרָאֵל".

[ומפרש, כי אצל המן הרשע] 'דאָרטן' איז אויף "יעדן" איד [געווען די גזירה], מ'האָט נישט געוואוסט פון קיין שמד'ן [שלא הועיל להשתמד, אלא גזרו גזירת הריגה] אויף יעדן. [מה שאין כן] 'דאָ' [בהיוונים] זענען זיי נישט אויפגעשטאַנען נאָר אויף 'דעם' וואָס ער האָט זיך געפירט ווי "עַמָּה יִשְׂרָאֵל", טאַמער איז מען געגאַנגען אין 'זייערע' [דרכים, של היוונים], מ'האָט זיך 'צוגעבויגן' צו 'זיי', [לא רק שלא הרגוהו אלא אדרבה] האָבן זיי דאָך 'געמאַכט גרויס', [און] 'כָּל טוֹב' געגעבן.

עא

ועל כן היה להחשמונאים והשמרי תורה מלחמות גדולות גם עם אותן הרשעים מורע ישראל עצמם שהלכו עם היונים [עכ"פ] איז געווען גרויסע מלחמות ווי דער יוסיפון ברענגט, גרויסע מלחמות האָט מען געהאַט דערנאָך טאַקע מיט די "אידן" אַליין, מיט די רשעי ישראל, די וואָס זענען צוגעשטאַנען צו זיי, צו די יוונים.

עב

וזהו שמספרים בנוסח ההודאה, כי נמסרו רבים ביד "מעטים", כי בתוך הכלל ישראל עצמו היו הוראים מעטים נגד הרשעים איבערדעם זאָגט ער [בנוסח ההודאה] ס'איז געבליבן רַבִּים בְּיַד "מְעַטִּים", ס'איז געבליבן אַ 'קליין ביסעלע' [ערליכע אידן בתוך הכלל ישראל עצמו, נגד 'הרבים' מישראל שנטו אל היונים, ועכ"ז עמדו בנסיון עד שזכו המעטים לנצח את הרבים, ונתגלה האמת. ועל כל זה יש לתת שבח והודאה להשי"ת].

עג

ישוב קושיא ז

מה שממשיך לומר וּמִמָּאִים בְּיַד "מְהוּרִים" וְרָשָׁעִים בְּיַד "צַדִּיקִים" וְיָרִים בְּיַד "עוֹשֵׂי תוֹרָתְךָ", הוא כדי לפרש דבריו הקודמים שאמר גְּבוּרִים בְּיַד "חֲלָשִׁים", וְרַבִּים בְּיַד "מְעַטִּים", וכמו שביארנו דוה תלוי במה שהיו מהורים וצדיקים, ואי לא הכי היה קשה כקושיאנו דהלא החשמונאים היו גבורים והכלל ישראל היו רבים

זאָגט ער [ווייטער] פשט [על זה], פאַרוואָס זענען זיי געווען "חלשים", ס'איז דאָך טאַקע אַ קשיא, [ווי] כ'האָב געפרעגט [לעיל בקושיא ה] זיי זענען דאָך געווען גבורים, [וכן קשה על] רבים ביד "מעטים", ס'איז דאָך געווען [נגד היונים] דער "כלל ישראל" [שהיה רבתי עם רבתי בגוים] (כדלעיל קושיא ו).

זאָגט ער, פאַרוואָס איז געווען 'ווייניג' [און 'שוואַך'], ווייל ס'איז געווען טמאים פֿיך "טהורים" ורשעים פֿיך "צדיקים" וְזָדִים פֿיך "עוֹסְקֵי תוֹרָתָךְ", [וממילא] 'דאָרט' איז דאָ אַ 'שוועכע' [=שוואַכקייט, מחמת שאין להם כוחות הבעל דבר שמסייע להם, ואדרבה הוא מתגבר לעומתם], אַזוי ווי ס'איז, אַזוי ווי ס'איז געוועזן ביי ריש לקישין (וכדלעיל אות ס-סה). און 'די' זענען 'אַביסל', די זענען אַ 'קליין ביסל'.

איבערדעם, ער מוז דאָס אויספירן [לומר] דעם פֿיך טהורים, דאָס מוז ער אויספירן [כדי] ער זאָל געבן צו פאַרשטיין פאַרוואָס ער האָט דאָס געזאָגט [חלשים ומעטים].

עד

אולם לבסוף עור הקב"ה שנתגלה כח האמת, ונושעו ישראל בישועה גמורה, ועל זה אנו משבחים ולף עֲשִׂית "שם גדול וקדוש", שנתגלה האמת, ולעמך ישראל עֲשִׂית "תְּשׁוּעָה" גדולה, כפשוטו, ומסיימים בְּהַיּוֹם הַזֶּה, שגם היום יוושעו בני ישראל כיוצא בזה

נאָר דער בורא כל עולמים האָט אָבער געהאַלפֿן, אַז ס'איז אַרויסגעקומען [און] נתגלה געוואָרן דער "אַמֶּת" [כשעברה עת הצרה והנסיון, וממילא] איז געוואָרן ולף עֲשִׂית "שם גדול וקדוש" בְּעוֹלָמָךְ, [שזה קאי אויף דעם] אַז מ'זעט אַרויס דער "אַמֶּת", און עקסטערדעם איז טאַקע געווען אַ "ישועה" [בפועל שניצלו מהצרות והרדיפות, ועל זה הוא שאומרים] וְלַעֲמָךְ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂית "תְּשׁוּעָה" גדולה טאַקע בְּהַיּוֹם הַזֶּה, [אפילו ביז] אויף 'היינט', [שכן] יומשך לנו כהיום הזה בגלות האחרון, שצריכין גם כן לישועות כאלו].

עה

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל טאַקע העלפֿן:

[שגם בגלות הזה זאָל שוין זיין] טאַקע ואחרי כן באו בניך [לבנין המקדש השלישי] מיט די ישועה שלימה.

ס'זאָל טאַקע זיין "זאת" חנוכה, 'דאָס' איז עס!, ס'זאָל זיין טאַקע די 'רעכטע' [=ריכטיגע] ישועה.

עֲרַכְתִּי נֵר לְמִשְׁחִי. אַזוי ווי מ'האָב מיר געשמועסט נעכטן (כליל ד') פון דעם, [און] נר חנוכה ברענגט דאָן ביאת המשיח^{מח}.

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן, שפעטער זאָל מיר שוין, זאָל מיר צינדן שוין אין "בית המקדש", ווען מ'וועט שוין זוכה זיין צו די נְרוֹת 'של 'חינוך' בית המקדש השלישי].

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן מתוך נחת ושמחה, מ'זאָל דינען דעם באַשעפּער באמת, בקדושה וטהרה.

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין במהרה לישועת כל ישראל ושמחתן, בהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

^{מח} כמבואר בתנחומא (תצוה סימן ח): אמר ליה הקב"ה למשה, אמור להם לישראל, כְּנִי בעולם הזה הייתם זקוקים לאור בית המקדש ומדליקים נרות בתוכו, אבל לעולם הבא בזכות אותו הנר אני מביא לכם מלך המשיח שהוא משול כנר, שנאמר (תהלים קלב, יז) שֶׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֲרַכְתִּי נֵר לְמִשְׁחִי. - ובמדרש רבה (ויק"ר לא, יא): אמר ר' חנין בזכות להעלות נר תמיד, אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח, מה טעם, שֶׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד וגו', ואומר (שם קכב, א) שְׁמִחְתִּי בְּאֶמְרֵים לִי בֵּית ה' נִלְךְ. - ועיין עוד בבני יששכר (כסלו ב, טז, ד, ק).

